

MARIAN SZCZEPANIAK
Poznań

WSPÓLPRACA GOSPODARCZA PAŃSTW GRUPY WYSZEHRADZKIEJ TRZY LATA FUNKCJONOWANIA CEFTA

I. UWAGI WSTĘPNE

Po przełomie politycznym 1989 r. Polska, Czechosłowacja i Węgry podjęły próbę ułożenia swych wzajemnych stosunków na zasadach partnerskich. Zarówno w płaszczyźnie politycznej, jak i ekonomicznej nie nastąpiło to od razu. Podstawy traktatowe – z określeniem celów, zasad i ram stosunków dwustronnych – przyniosły zawarty dopiero 6 października 1991 r. w Krakowie polsko-czechosłowacki „Układ o dobrym sąsiedztwie, solidarności i przyjaciel-skiej współpracy” oraz polsko-węgierski „Układ o dobrosąsiedzkiej i przyjaznej współpracy” (nie doszło do zawarcia układu czechosłowacko-węgierskiego). O ile układy te, łącznie z kooperacją wielostronną podjętą w ramach powołanego 15 lutego 1991 r. Trójkąta Wyszehradzkiego, ożywiły współpracę polityczną trzech państw, o tyle ich współpraca gospodarcza weszła w latach 1991-1992 w stan agonialny. Ratunkiem okazała się podpisana 21 grudnia 1992 r. umowa o utworzeniu środkowoeuropejskiej strefy wolnego handlu. Umowa ta, dzięki zwłaszcza modyfikacjom dokonany w latach 1994-1995, stworzyła dla współpracy gospodarczej państw wyszehradzkich pomyślne perspektywy.

Niniejszy artykuł przedstawia przesłanki zawarcia Środkowoeuropejskiej Umowy o Wolnym Handlu (*Central European Free Trade Agreement – CEFTA*), jej główne postanowienia oraz późniejsze modyfikacje. Następnie podejmuje próbę ustalenia wpływu Umowy na współpracę gospodarczą Polski z pozostałymi sygnatariuszami – Czechami, Słowacją i Węgrami. Okolicznością skłaniającą do podjęcia tematu jest fakt, iż 21 grudnia 1995 r. minęły trzy lata od podpisania Umowy, zaś 1 marca 1996 r. – trzy lata od wejścia jej w życie. Dane statystyczne i materiał opisowy z lat 1993-1995 umożliwiają ustalenie pozycji, jakie w stosunku do siebie – na tle swych globalnych obrotów z zagranicą – zajmują partnerzy *CEFTA*, a przede wszystkim sprecyzowanie poglądu na wpływ liberalizacyjnych ustaleń Umowy na wymianę dwustronną.

Oparciem dla poniższych rozważań są umowy wielostronne, materiały udostępnione w Departamencie Traktatów Wielostronnych i Zespole Prasowym Ministerstwa Współpracy Gospodarczej z Zagranicą, raporty Biur Radców Handlowych w Pradze, Bratysławie i Budapeszcie, a ponadto publikacje Instytutu Koniunktur i Cen Handlu Zagranicznego oraz Głównego Urzędu Statystycznego. W punkcie III wyzyskaliśmy również doniesienia prasowe.

II. ZAŁAMANIE WSPÓŁPRACY GOSPODARCZEJ W LATACH 1989-1992

Po drugiej wojnie światowej Polska, Czechosłowacja i Węgry przez ponad czterdzieści lat budowały swe gospodarki, wzorując się na modelu radzieckim. Instrumentem w procesie uniformizacji i integracji państw socjalistycznych pod hegemonią ZSRR była powołana w styczniu 1949 r. Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. Ustalenia podejmowane w ramach RWPG sprawiły, że większość wzajemnych obrotów przypadła na bilateralną wymianę ze Związkiem Radzieckim, a jej intensywność była bardzo wysoka¹. RWPG powstała na bazie przesłanek politycznych. Nie stworzyła więc należytych warunków do pełnego dyskutowania korzyści, jakie niesie z sobą integracja gospodarcza.

W rezultacie „jesieni ludów” w 1989 r. RWPG stała się „reliktem minionej epoki”, a jej adaptacja do nowych celów i potrzeb okazała się niemożliwa do urzeczywistnienia. Przejście z dniem 1 stycznia 1991 r. z dotychczasowych rozliczeń w rublach transferowych na rozliczenia w USD oznaczało w praktyce koniec RWPG. Okazało się bowiem, że towary i usługi oferowane sobie nawzajem przez państwa RWPG były z reguły droższe i/lub gorsze jakościowo od tych, które można nabyć za te same kwoty USD na rynku światowym. Równocześnie wśród dotychczasowych partnerów pojawiła się tendencja do maksymalizacji eksportu i minimalizacji importu za waluty wymienialne. Musiało to doprowadzić do ograniczenia wzajemnej wymiany handlowej. Co się tyczy gospodarek Polski, Czechosłowacji i Węgier, odznaczały się one nadto brakiem komplementarności². Wskutek ograniczenia zakupów przez przedsiębiorstwa i ludność, jak to miało miejsce po 1989 r., spadł popyt na

¹ Przykładowo w 1988 r. współczynnik intensywności handlu z ZSRR wyniósł dla Polski 6,3, dla Węgier 7,1, a dla Czechosłowacji 8,6. D. Rosati, *After the CMEA Collapse; Is the Central Union Really Necessary?* Wyd. URM, Warszawa 1991 (według A. Kupich, *Współpraca sub-regionalna w ramach Grupy Wyszehradzkiej w procesie stowarzyszenia Polski ze Wspólnotami Europejskimi*. Wyd. IKiC HZ, Warszawa 1993, s. 5).

² Koncentryczny układ handlu w ramach RWPG (ZSRR z systemem bilateralnych powiązań z państwami satelickimi) nie sprzyjał wytworzeniu komplementarnych struktur gospodarczych. Zob. A. Kupich, *op. cit.*

TABELA I

Zmiany struktury geograficznej obrotów handlu zagranicznego Polski, CSRF i Węgier w latach 1989-1991 (w procentach)

Kraje i ich partnerzy handlowi	Eksport			Import		
	1989	1990	1991	1989	1990	1991
Polska						
Świat	0,6	24,7	-14,2	-1,1	-2,5	60,0
Kraje RWPG	-2,5	14,9	-60,3	-5,7	1,6	-16,8
Kraje rozwinięte	5,3	40,0	23,5	7,1	-4,7	127,3
Kraje rozwijające się	-3,6	3,2	-17,1	-8,8	-17,1	73,6
CSRF						
Świat	-3,2	-10,5	-5,0	-2,4	-0,3	-0,6
Kraje RWPG	-11,7	-27,4	-0,7	-0,6	-17,3	22,6
Kraje rozwinięte	10,9	13,4	-6,4	-1,6	28,1	-18,7
Kraje rozwijające się	0,1	-10,9	-14,2	17,0	-11,9	7,0
Węgry						
Świat	-3,3	-1,3	-1,7	-5,4	-2,7	29,1
Kraje RWPG	-9,5	-21,4	-28,5	-14,4	-19,1	1,1
Kraje rozwinięte	5,6	10,6	23,3	7,7	3,8	33,4
Kraje rozwijające się	-6,8	-0,2	-58,3	-22,0	60,9	110,9

Źródło: M. Perczyński, *Współpraca państw Grupy Wyszehradzkiej a integracja europejska*. „Sprawy Międzynarodowe” nr 2/1993, s. 64.

towary i usługi dotychczasowych partnerów. Dodatkowo kłopoty te pogłębiła utrata możliwości zbytu towarów w NRD w następstwie zjednoczenia Niemiec.

Wspólnym mianownikiem powyższych trudności był chroniczny brak walut wymiennalnych, jaki wystąpił we wszystkich państwach postkomunistycznych. W efekcie rynek byłej RWPG rozpadł się, a państwa, dla których był on rynkiem głównym, ogarnął kryzys. Wyraził się on w spadku produkcji przemysłowej i rolnej tych państw oraz w zmniejszeniu ich udziału w handlu światowym. Każde z nich podjęło równocześnie wysiłki, by silniej ulokować się na rynkach państw rozwiniętych.

Wszystkie te procesy nastąpiły również w Polsce, CSRF i na Węgrzech. Pogłębiła je „szokowa” reforma rynkowa wprowadzona w Polsce w 1990 r. i CSRF w 1991 r.³ Do końca 1992 r. produkcja przemysłowa – w porównaniu z 1989 r. – spadła w CSRF o 32,7%, na Węgrzech o 30,7%, a w Polsce o 30,4%. W tym samym okresie produkcja rolnicza zmniejszyła się w CSRF o 14,8%, w Polsce o 13,8% i na Węgrzech o 11,8%⁴. Handel zagraniczny omawianych państw – wobec nagłego spadku w latach 1989-1992 obrotów

³ Węgry zastosowały „terapię szokową” dopiero w 1995 r. w ramach pakietu stabilizacyjnego ministra finansów Lajosa Bokrosa.

⁴ „Kwartalnik Statystyki Międzynarodowej” nr 3/1993, ss. 27, 33.

TABELA 2

Udział Polski, CSRF i Węgier w handlu światowym w latach 1985-1992

Lata		1985	1990	1991	1992
I m p o r t					
CSRF	ogółem ^a	11 152	13 106	9 957	12 530
	na 1 mieszkańca ^b	719	837	639	797
	udział w świecie w %	0,6	0,4	0,3	0,3
Polska	ogółem ^a	10 836	9 528	15 522	15 913
	na 1 mieszkańca ^b	291	250	406	415
	udział w świecie w %	0,5	0,3	0,4	0,4
Węgry	ogółem ^a	7 919	8 764	.	11 122
	na 1 mieszkańca ^b	748	846	.	1 078
	udział w świecie w %	0,4	0,3	.	0,3
E k s p o r t					
CSRF	ogółem ^a	11 510	11 882	10 859	11 656
	na 1 mieszkańca ^b	743	759	697	741
	udział w świecie w %	0,6	0,4	0,3	0,3
Polska	ogółem ^a	11 489	14 322	14 903	13 187
	na 1 mieszkańca ^b	309	376	390	344
	udział w świecie w %	0,6	0,4	0,4	0,4
Węgry	ogółem ^a	8 254	9 707	.	10 685
	na 1 mieszkańca ^b	780	937	.	1 035
	udział w świecie w %	0,4	0,3	.	0,3

Objaśnienia: ^a w milionach dolarów, ^b w dolarach.

Źródła: „Rocznik Statystyczny 1992”, GUS, ss. 552-553; „Rocznik Statystyczny 1993”, GUS, ss. 580-581.

z dotychczasowymi głównymi partnerami – staną przed koniecznością zintensyfikowania obrotów z państwami rozwiniętymi i rozwijającymi się. Rozmiary trudności, jakie przeżywał w tym okresie handel zagraniczny Polski, CSRF i Węgier obrazuje tabela 1. Trudności te okazały się nie do pokonania. W okresie 1985-1992 w światowym imporcie udział CSRF zmniejszył się z 0,6% do 0,3%, udział Polski z 0,5% do 0,4%, a udział Węgier z 0,4% do 0,3%. W światowym eksporcie udział CSRF zmalał z 0,6% do 0,3%, udział Polski z 0,6% do 0,4%, a udział Węgier z 0,4% do 0,3%. Wszystkie trzy państwa w swych obrotach ze światem uzyskały w 1992 r. saldo ujemne (tab.2).

Podobnie negatywne zjawiska wystąpiły we wzajemnych obrotach trzech państw. Liczby bezwzględne – wskutek inflacji złotego – zamazują właściwy obraz. W odniesieniu do polsko-czechosłowackiej wymiany towarowej można jednak stwierdzić spadek wartości wzajemnych obrotów oraz zmniejszenie się udziału CSRF w polskim imporcie i eksporcie (tab. 3). Te same uwagi odnoszą się do polsko-węgierskiej wymiany towarowej, choć spadek wzajemnych obrotów został w 1992 r. zatrzymany (tab. 4). W 1992 r. – w porównaniu

z 1988 r. – CSRF przesunęła się z 3 na 6, a Węgry z 11 na 15 pozycję – w polskim eksporcie; w tym samym okresie CSRF przesunęła się z 3 na 8, a Węgry z 13 na 21 pozycję w polskim imporcie⁵. „Równocześnie radykalnej zmianie uległa struktura wzajemnych obrotów. Zmniejszył się udział obrotów dobrami inwestycyjnymi, a zwiększył surowcami i materiałami. Ponadto zwiększył się udział artykułów rolno-spożywczych w czechosłowackim i węgierskim eksporcie do Polski”⁶.

TABELA 3

Obroty handlowe Polski z CSRF w latach 1988-1992 (ceny bieżące)

Lata	1988	1989	1990	1991	1992
w miliardach złotych					
Import	335,0	846,2	2 761,8	5 487,4	6 940,6
Eksport	359,1	1 075,3	5 282,1	7 284,2	6 853,5
Saldo*	+23,2	+229,1	+2 520,3	+1 796,7	-87,1
w odsetkach całości obrotów					
Import	6,4	5,7	3,6	3,3	3,2
Eksport	6,0	5,5	4,1	4,6	3,8

Objaśnienie: * niewielkie różnice salda są wynikiem zaokrągleń.

Źródła: „Handel Zagraniczny 1990”, GUS, s. 54; „Handel Zagraniczny 1991”, GUS, s. 38; „Handel Zagraniczny 1992”, GUS, s. 33; Handel zagraniczny 1992. Dane ostateczne (materiał powielony), GUS 1993, s. 4.

Wprowadzie obroty handlowe między Polską, Czechosłowacją i Węgrami uległy po 1989 r. gwałtownemu zmniejszeniu, to jednak spadek ten i tak okazał się niższy aniżeli w obrotach tych państw z pozostałymi państwami postkomunistycznymi. Źródłem tego stanu rzeczy były więzi łączące państwa Trójkąta Wyszehradzkiego. Mimo wielu mankamentów były one – w porównaniu z pozostałymi państwami bloku wschodniego – względnie trwale i lepiej przystosowane do wymogów rynku.

Istniały więc przesłanki ekonomiczne, które winny zachęcać do aktywniejszego zainteresowania rozwojem wzajemnej wymiany handlowej. Najważniejsze z nich to: bliskość terytorialna, dotychczasowa sieć powiązań transportowych i handlowych, zbieżność kierunków transformacji systemowej,

⁵ „Rocznik Statystyczny 1989”, GUS, ss. 370-371; „Rocznik Statystyczny 1993”, GUS, ss. 380-381. Obraz statystyczny trudności i spadku obrotów wzajemnych handlu zagranicznego CSRF, Polski i Węgier – zob. M. Szczepaniak, *Problems of economic cooperation of the Visegrad Group*. W: K. Glass, Z. Puślecki, B. Serloth (Hg.), *Fremde – Nachbarn – Partner wider Willen? Mitteleuropas alte/neue Stereotypen und Feindbilder*. Wien 1995, ss. 175-184.

⁶ J. Rowiński, *Umowa o strefie wolnego handlu między Czechami, Słowacją, Polską i Węgrami (Problemy gospodarki żywnościowej)*. „Więś i Rolnictwo” nr 4/1993, ss. 71-72.

⁴ Przegląd Zachodni 1996, nr 3

TABELA 4

Obroty handlowe Polski z Węgrami w latach 1988-1992 (ceny bieżące)

Lata	1988	1989	1990	1991	1992
w miliardach złotych					
Import	118,1	236,6	720,2	1 448,0	1 997,0
Eksport	141,0	313,0	1 271,2	1 161,6	2 333,0
Saldo ^a	+ 22,9	+ 76,4	+ 551,0	- 286,3	+ 336,0
w odsetkach całości obrotów					
Import	2,2	1,6	0,9	0,9	0,9
Eksport	2,3	1,6	1,0	0,7	1,3

Uwaga: objaśnienie i źródła jak w tab. 3.

występowanie podobnych problemów makroekonomicznych, korelacja interesów w sferze techniczno-ekonomicznej i optymalizacji produkcji⁷. Przesłanki te nie były jednak w latach 1989 - 1992 na tyle silne, by przewyciężyć problemy związane z przejściem w rozliczeniach wzajemnych na waluty wymienne i ceny światowe oraz z brakiem zewnętrznej wymiennalności walut narodowych. Głęboka recesja gospodarcza, która dotknęła wszystkie gałęzie i dziedziny produkcji, w największym zaś stopniu te, które były związane z rynkiem bylej RWPG, skłoniła państwa środkowoeuropejskie do szukania nowych partnerów i przyjęcia opcji otwarcia gospodarki na świat, zwłaszcza na Europę Zachodnią⁸.

Intensyfikacja wymiany towarowej Polski, CSRF i Węgier z Europą Zachodnią, datująca się wyraźnie od 1990 r., nie rekompensowała jednak gwałtownego spadku obrotów ze Związkiem Radzieckim. Toteż w 1991 r. państwa Trójkąta podjęły wspólne starania o uwzględnienie ich interesów przy podejmowaniu przez Zachód pomocy dla ZSRR. Chodziło o to, aby państwa zachodnie część środków finansowych przeznaczonych na tę pomoc kierowały do państw Grupy Wyszehradzkiej, które w zamian – odpowiednio do przyznanych funduszy – wysyłałyby do ZSRR swoje nadwyżki towarowe, zwłaszcza żywność. W tej sprawie Polska, CSRF i Węgry od wiosny 1991 r. występowały do EWG, a od lipca – do siedmiu najbardziej rozwiniętych państw świata (G-7). Uzgodniona inicjatywa znalazła odzwierciedlenie w deklaracjach krakowskiej (6 października 1991) i praskiej (6 maja 1992) Trójkąta Wyszehradzkiego. Była przedmiotem uwagi m.in. konferencji międzynarodowej w Waszyngtonie 22 - 23 stycznia 1992 r. poświęconej pomocy dla Wspólno-

⁷ A. Kupich, *op. cit.*, s. 6.

⁸ *Współpraca subregionalna w ramach Grupy Wyszehradzkiej w procesie stowarzyszenia Polski ze Wspólnotami Europejskimi (synteza)*. Wyd. URM, Biuro ds. Integracji Europejskiej oraz Pomocy Zagranicznej. Warszawa 1993, ss. 12 - 13.

ty Niepodległych Państw⁹. Mimo początkowych optymistycznych prognoz starania państw wyszehradzkich w tej sprawie nie przyniosły oczekiwanych rezultatów.

Wymierny efekt przyniosły natomiast umowy o stowarzyszeniu z EWG (16 grudnia 1991). Uwzględniając przepisy przejściowe EWG przystąpiła 1 marca 1992 r. do tworzenia z państwami wyszehradzkimi strefy wolnego handlu artykułami przemysłowymi. Jako termin ostateczny przyjęto 1 stycznia 2002 r. Do tego czasu nastąpi też znaczna liberalizacja handlu artykułami rolno-spożywczymi. Ustalono kalendarz wzajemnego znoszenia ceł i ograniczeń. Uprzywilejowuje on państwa wyszehradzkie. Umowa o stowarzyszeniu odchodzi bowiem od „klasycznego” wzorca wolnego handlu, sankcjonując prawnie brak wzajemności w koncesjach przyznawanych przez partnera silniejszego (EWG) partnerowi słabszemu (państwa Trójkąta Wyszehradzkiego)¹⁰. W praktyce oznacza to przyjęcie redukcji ceł na zasadzie asymetrii: cła na towary eksportowane przez państwa stowarzyszone na rynek Wspólnoty znoszone są znacznie szybciej aniżeli cła na towary importowane stamtąd¹¹.

III. ŚRODKOWOEUROPEJSKA UMOWA O WOLNYM HANDLU – DŹWIGNIĄ ODBUDOWY WSPÓLPRACY GOSPODARCZEJ

A. DROGA DO UMOWY

Regres wzajemnej współpracy gospodarczej państw wyszehradzkich sprawił, że po szczycie krakowskim (5-6 października 1991) pod naciskiem EWG¹² podjęte zostały negocjacje dotyczące utworzenia w Trójkącie strefy wolnego handlu. Oficjalne porozumienie o przystąpieniu do rozmów w tej sprawie ministrowie współpracy gospodarczej z zagranicą podpisali w Warszawie 30 listopada 1991 r. Przyjęli oni następujące warunki wstępne:

1) trójstronna umowa o utworzeniu strefy wolnego handlu będzie obejmować wszystkie grupy wyrobów przemysłowych i rolno-spożywczych;

⁹ B. Sierszuła, „Trójkąt” i ZSRR. „Rzeczpospolita” z 4 X 1991; „Sprawy Międzynarodowe” nr 3/1992, s. 121 (kronika).

¹⁰ Nie było to pierwsze odejście EWG od „klasycznego” wzorca wolnego handlu. Wcześniej EWG postąpiła tak wobec krajów Afryki, Karaibów i Pacyfiku (układ z Lomé zawarty 28 lutego 1975 r.).

¹¹ E. Kawecka-Wyrzykowska, *Wymiana handlowa Polski ze Wspólnotami Europejskimi po dwóch latach stowarzyszenia*. „Handel Zagraniczny” nr 4/1994, s. 15.

¹² P. Bożyk, *Rozwiązane złudzenia*. „Polityka” z 20 VIII 1994; zob. także wypowiedź Jana Kułakowskiego, przedstawiciela RP przy Wspólnotach Europejskich w Brukseli – E. Krzemień, *Może Czworokąt*. „Gazeta Wyborcza” z 3 VII 1992.

2) nastąpi stopniowa likwidacja takich barier handlowych, jak cła, ograniczenia ilościowe eksportu (lub importu) oraz środki o ekwiwalentnym wpływie na eksport lub import, opłaty fiskalne i eksportowe, podatki wewnętrzne o dyskryminacyjnym wpływie na handel;

3) modelowym rozwiązaniem dla umowy trójstronnej będzie porozumienie państw wyszehradzkich z krajami Unii Europejskiej i EFTA przy zastosowaniu jednak zasady symetrii i ekwiwalentności wzajemnych korzyści;

4) okres dochodzenia do całościowej liberalizacji wzajemnego handlu wyniesie 5-10 lat¹³.

Według wstępnych założeń Umowa miała objąć wszystkie towary, także rolno-spożywcze. Środkowoeuropejska strefa wolnego handlu miała więc być od początku głębsza od strefy tworzonej przez państwa stowarzyszone ze Wspólnotami Europejskimi. Pierwotnie umowę projektowano podpisać 1 lipca 1992 r. Termin ten został następnie przesunięty na koniec listopada 1992 r., lecz również wówczas umowy nie podpisano¹⁴.

Niestabilna sytuacja polityczna w Polsce, zmiany rządów i w ślad za tym ruchy kadrowe w resortach gospodarczych nie stwarzały sprzyjających warunków do wypracowania długofalowej strategii rozwoju współpracy regionalnej w ramach Trójkąta Wyszehradzkiego. Każde z państw Trójkąta obawiało się też przyjęcia na siebie obciążeń, których źródło mogło być następstwem wadliwego funkcjonowania systemu gospodarczego partnera¹⁵. Polska, CSRF i Węgry różniły się znacznie między sobą. Atutem Polski – obok dużego rynku wewnętrznego (prawie 40 mln mieszkańców) – były najbardziej zaawansowane reformy systemowe i coraz bardziej widoczne objawy przewycięzania recesji. Niepokoiło natomiast południowych partnerów Polski jej ogromne zadłużenie zewnętrzne w Klubach Paryskim i Londyńskim, a także rosnący dług wewnętrzny i bardzo wysoki stopień inflacji.

Rokowania przedłużały również kontrowersje co do terminów znoszenia ceł oraz podziału towarów przemysłowych pomiędzy trzy grupy. Z kolei okolicznością dopingującą było funkcjonowanie od 1 marca 1992 r. umowy przejściowej z EWG, w konfrontacji z którą granice celne między państwami Trójkąta były oczywistym przejawem wzajemnej dyskryminacji.

Rokowania przez cały czas komplikowały też nieporozumienia czechosłowacko-węgierskie (mniejszość węgierska na Słowacji, kompleks hydroenergetyczny na Dunaju), a ponadto proces rozpadu CSRF i różnice zapatrywań rządów czeskiego i słowackiego na kwestię strefy wolnego handlu. O ile władze

¹³ U. Kopeć, *Wymiana handlowa z krajami CEFTA. W: Polski handel zagraniczny w 1993 r.* Wyd. IKiC HZ, Warszawa 1994, ss. 244-245.

¹⁴ Przebieg rokowań i naciski EWG – zob. M. Szczepaniak, *CEFTA – wolny wybór, perswazja czy przymus. W: Post-zimnowojenna Europa. Ku jedności czy nowym podziałom?* Praca zbiorowa pod red. Teresy Łoś-Nowak. Wrocław 1995, ss. 88-98.

¹⁵ *Współpraca subregionalna... (synteza), op. cit., ss. 18-19.*

Słowacji od jesieni 1991 r. upatrywały w przyszłej umowie możliwość „zahaczenia się” – w przypadku rozpadu federacji – w nowej konfiguracji międzynarodowej, o tyle Vaclav Klaus, podówczas minister finansów CSRF, od początku 1992 r. demonstracyjnie kwestionował sens współpracy polsko-czechosłowacko-węgierskiej. Toteż ówczesny premier Słowacji Jan Czarnogurski na początku lutego 1992 r. wyszedł z dość desperacką inicjatywą utworzenia polsko-słowacko-ukraińsko-węgierskiej strefy wolnego handlu, tymczasem bez udziału Czech. Po czerwcowych wyborach 1992 r. Klaus już jako premier rządu czeskiego, a także minister spraw zagranicznych Republiki Czeskiej Josef Zieleniec wielokrotnie stwierdzali, że Czechy nie są zainteresowane współpracą w ramach Trójkąta, lecz jak najszybszą integracją z EWG. Co się tyczy tworzenia strefy wolnego handlu, Klaus jeszcze w listopadzie 1992 r. wypowiedział się, że woli, by Czechy tworzyły ją z Austrią, a nie z Polską i Węgrami. W tej sytuacji rządy Polski i Węgier w końcu września 1992 r. rozważały nawet możliwość utworzenia polsko-węgierskiej strefy wolnego handlu, chwilowo bez udziału CSRF. Jednakże w końcowej fazie rokowań przedstawiciele rządów czeskiego i słowackiego złożyli oświadczenia o gotowości podpisania umowy w brzmieniu wynegocjowanym przez przedstawicieli rządu federalnego¹⁶.

W tym miejscu należy postawić pytanie, co – mimo ukazanych wyżej meandrów drogi wiodącej do CEFTA – skłoniło państwa-strony do podpisania umowy? Czemu należy zawdzięczać nagłą zmianę stanowiska władz Republiki Czeskiej? Autorzy wypowiadający się w tej sprawie wskazują na siłę sprawczą perswazji polityków EWG. Im bardziej rozpad CSRF wydawał się nieuchronny, co Wspólnota Europejska traktowała jako krok w kierunku odwrotnym od procesu integracyjnego w Europie, tym silniejsze były naciski na zawarcie CEFTA. Jan Kułakowski, ambasador – przedstawiciel RP przy Wspólnotach Europejskich, pisał w połowie 1992 r., że „Wspólnota (...) namawiała nas do tworzenia strefy wolnego handlu, wspólnych instytucji. Często mnie pytano, czy istnieje możliwość np. stworzenia unii platniczej”¹⁷.

Ostatecznie Środkoeuropejska Umowa o Wolnym Handlu została podpisana w Krakowie 21 grudnia 1992 r. Mimo że CSRF istniała formalnie do końca 1992 r., umowę podpisały cztery państwa wyszehradzkie. Podpisały równocześnie wspólną deklarację o charakterze politycznym, w której wyraziły wolę modyfikacji zawieranego porozumienia, tj. szybszej – gdy będzie to możliwe – liberalizacji wzajemnego handlu. Porozumienie stosowano na zasadzie prowizorycznej od 1 marca 1993 r. do 30 czerwca 1994 r. W dniu 1 lipca 1994 r. po spełnieniu wymogu ratyfikacji przez wszystkie cztery państwa (w Polsce procedura ta trwała najdłużej) umowa formalnie weszła w życie.

¹⁶ J. Rowiński, *op. cit.*, s. 70.

¹⁷ E. Krzemień, *op. cit.*

2. POSTANOWIENIA UMOWY

Sygnatariusze *CEFTA* uzgodnili tryb dochodzenia do standardów światowych (wypracowanych w ramach *GATT*) w eliminowaniu środków ekonomicznych zniekształcających wolną konkurencję. Dotyczy to m.in. niedyskryminującego opodatkowania wewnętrznego, polityki wobec monopolii państwowych, zasad konkurencji i ekonomicznej pomocy państwa dla podmiotów gospodarczych, zamówień rządowych oraz *dumpingu*. Polska, Czechy, Słowacja i Węgry zobowiązały się też stopniowo odchodzić od istniejących pozataryfowych ograniczeń w handlu (takich jak koncesje, kwoty importowe i eksportowe, zakazy przywozu i wywozu) oraz nie wprowadzać nowych środków tego rodzaju we wzajemnej wymianie (nie wyklucza się czasowego zastosowania tych środków). 1 styczeń 2002 r. wyznaczono jako końcową datę przystosowania krajowego ustawodawstwa do tych postanowień¹⁸.

W umowie została przyjęta zasada symetrii i ekwiwalentności wzajemnych ustępstw – każda ze stron korzysta ze zliberalizowanych warunków wymiany w równym stopniu. Umowa zakładała stopniowe tworzenie strefy wolnego handlu poprzez znoszenie cel i barier pozataryfowych do 1 stycznia 2001 r. Do tego czasu strefa wolnego handlu miała objąć towary przemysłowe. Ustalenia dotyczące redukcji stawek celnych na te towary nie miały jednolitego charakteru, były bowiem negocjowane dwustronnie. Za bazową stawkę celną dla każdego produktu przyjęto stawkę stosowaną 29 lutego 1992 r. wobec dostawców korzystających z klauzuli najwyższego uprzywilejowania.

Towary przemysłowe zostały podzielone na trzy grupy według kryterium „wrażliwości” na potencjalny import. Grupa A objęła towary o niskim stopniu przetworzenia, głównie surowce i półprodukty, a także wyroby gotowe nie stanowiące konkurencji dla krajowej produkcji importera; cła na nie zostały zniesione 1 marca 1993 r. Do grupy B – najobszerniejszej – zaliczono towary przetworzone, średnio wrażliwe na konkurencję; redukcja stawek celnych w tej grupie miała 1 stycznia 1995 r. wynieść 33,3%, 1 stycznia 1996 r. – dalsze 33,3%, a 1 stycznia 1997 r. cła miały być zniesione całkowicie. W grupie C znalazły się wyroby najbardziej wrażliwe z punktu widzenia interesów rynków krajowych – głównie tekstylia, wyroby hutnicze, motoryzacyjne, artykuły elektroniczne; 1 stycznia 1995 r. cła na nie miały zostać zmniejszone o 10% w stosunku do stawki bazowej, a następnie co roku miały być zredukowane o 15%. W grupie C – na zasadzie wyjątków – odrębnie zostały potraktowane towary „szczególnie wrażliwe” dla rynku importera (w relacji Polski z Czechami i Słowacją – wyroby przemysłu motoryzacyjnego; w relacji Polski z Węgrami – samochody i rowery, wyroby hutnicze i tekstylia, papier

¹⁸ Tekst Umowy wraz z protokołami i załącznikami – „Dziennik Ustaw RP” 1994, nr 129, poz. 637, załącznik.

i tektura); przyjęty harmonogram zakładał tu pełną liberalizację dopiero od 1 stycznia 2002 r.

W chwili wejścia umowy w życie ok. 50-53% polskiego eksportu wyrobów przemysłowych uzyskało bezcłowy dostęp do rynku węgierskiego i ok. 55-60% – do rynku czeskiego i słowackiego. Bezcłowy dostęp do rynku polskiego uzyskało ok. 52% eksportu węgierskiego oraz ok. 19% eksportu czeskiego i słowackiego. Należy zaznaczyć, że w 1992 r. taryfa celna importowa CSRF zawierała stawkę zerową na prawie 58% towarów importowanych z Polski, a węgierska na 34%. CSRF i Węgry miały jednak silnie rozbudowany system barier pozataryfowych, podczas gdy Polska dokonała wcześniej znacznej redukcji tych barier¹⁹.

Umowa CEFTA przewidywała też odrębne rozwiązania funkcjonujące w bilateralnej wymianie handlowej między Polską a Węgrami. Polska zobowiązała się otworzyć całoroczny kontyngent na bezcłowy import części zamiennych do autobusów produkcji węgierskiej o wartości 15 mln USD. W zamian Węgry zgodziły się na bezcłowy import z Polski 180 tys. ton węgla produkowanego technologią *Haldex* oraz części zamiennych do samochodów na sumę 5 mln USD. Węgry zadeklarowały też coroczne otwieranie plafonów wartościowych i ilościowych dla importu z Polski artykułów konsumpcyjnych. Wielkość plafonów ustanowiono poniżej faktycznego poziomu polskiego eksportu w 1991 r., jednak Węgry dopuszczały możliwość ich podwyższenia. Stan ten miał trwać do 31 grudnia 2000 r.

W umowie CEFTA zawarto też standardowe zabezpieczenia, które mogą być zastosowane w przypadku stwierdzenia nadmiernego importu lub eksportu poszczególnych towarów przemysłowych oraz konieczności ochrony nowo powstających przemysłów, sektorów podlegających restrukturyzacji lub napotykających poważne trudności. Działania zabezpieczające mogą w szczególności obejmować podwyższenie lub przywrócenie cel oraz ograniczenia handlu za pomocą kontyngentów i innych środków pozataryfowych.

Odrębne zasady zostały przyjęte wobec „szczególnie wrażliwych” produktów rolno-spożywczych. Stopniowa liberalizacja objęła tutaj wybrane towary, głównie nie produkowane w kraju importera lub produkowane w niewystarczającej ilości. Liberalizacja została powiązana z instrumentami ochrony rynku. W zależności od towaru przewidziano dwa warianty obniżki cel, a w ramach każdego z nich podział na: a) bez kontyngentu preferencyjnego (ilościowego), b) w ramach takiego kontyngentu. Pierwszy wariant objął towary, na które przewidziano dwukrotną obniżkę cel w ciągu dwóch pierwszych lat po 10% rocznie; w handlu Polski z Węgrami kontyngenty preferencyjne zostały w 1994 r. zwiększone o 10%, a w handlu z Czechami i Słowacją pozostały bez zmian. W drugim wariantcie cła miały być obniżane po

¹⁹ U. Kopeć, *Środkowoeuropejskie Porozumienie o Wolnym Handlu (CEFTA)*. „Handel Zagraniczny” nr 4/1994, s. 4.

10% przez pierwsze pięć lat; w handlu Polski z Węgrami kontyngenty preferencyjne od roku 1994 miały być zwiększane corocznie o 10% przez cztery lata, zaś w handlu z Czechami i Słowacją ustalone kontyngenty miały obowiązywać przez pięć lat. Należy dodać, że kwoty preferencyjne partnerzy przyznali sobie na większość pozycji towarowych²⁰.

W przypadku artykułów rolno-spożywczych Umowa nie naruszyła obowiązujących przepisów chroniących rynki krajów Grupy Wyszehradzkiej przed konkurencją z zewnątrz. Zachowała bowiem możliwość prowadzenia w pełni autonomicznej polityki rolnej, włącznie ze swobodą wprowadzania nowych środków ochronnych. Państwa CEFTA potwierdziły również, że w zakresie ochrony sanitarnej i fitosanitarnej będą stosować własne uregulowania prawne. Nie będą one miały jednak dyskryminującego charakteru. Zobowiązały się też nie wprowadzać nowych regulacji, które mogłyby spowodować nieuzasadnione utrudnienia we wzajemnym handlu.

Umowa CEFTA nie stworzyła żadnych stałych form współpracy pomiędzy państwami Grupy Wyszehradzkiej. W jej ramach powołano jednak Wspólny Komitet złożony z ministrów współpracy gospodarczej z zagranicą. Spotykają się oni raz w roku na sesji zwyczajnej. Głównym zadaniem Komitetu jest nadzór nad prawidłowym funkcjonowaniem CEFTA. Może on również na mocy wspólnej decyzji dokonywać zmian w Umowie z wykorzystaniem tzw. klauzuli ewolucyjnej²¹. W razie konieczności istnieje również możliwość odbywania sesji nadzwyczajnych w celu omówienia konkretnych problemów wynikłych w bieżącym funkcjonowaniu CEFTA. Wspólny Komitet może powoływać podkomitety i grupy robocze ekspertów z zadaniem wypracowania wspólnego stanowiska w poszczególnych kwestiach. Funkcję przewodniczącego Wspólnego Komitetu pełnią kolejno ministrowie państw CEFTA odpowiedzialni za współpracę gospodarczą z zagranicą.

3. MODYFIKACJE UMOWY

Obroty wzajemne państw wyszehradzkich w 1993 r. utrzymały się na poziomie z 1992 r. Struktura towarowa obrotów również nie uległa poprawie. W celu stworzenia korzystniejszych warunków we wzajemnej wymianie Wspólny Komitet – zgodnie z deklaracją krakowską z 21 grudnia 1992 r. – powołał w lipcu 1993 r. Grupę Roboczą ds. Przyspieszenia Liberalizacji Handlu. Znowu

²⁰ *Ibidem*, s. 5. Dokładniej pisze o tym J. Rowiński, *op. cit.*, ss. 69-81.

²¹ Polega ona na tym, że jeżeli jedno z państw uzna, że w interesie gospodarek sygnatariuszy byłby rozwój i pogłębienie stosunków regulowanych Umową poprzez rozszerzenie ich o obszary dotąd nią nie objęte, wówczas przedkłada ono swój umotywowany wniosek pozostałym państwom. Mogą się one wówczas zwrócić do Wspólnego Komitetu o zbadanie takiego wniosku, a w uzasadnionych przypadkach o wydanie zaleceń, w szczególności w sprawie podjęcia negocjacji. Kwestie te reguluje art. 33 CEFTA.

nie obyło się bez nacisków ze strony EWG. Dnia 12 marca 1993 r. komisarz Wspólnoty ds. handlu Leon Brittan podczas wizyty w Pradze wezwał państwa wyszehradzkie, by nie zakłócały rynku EWG nadmiernym eksportem tzw. towarów wrażliwych (stal, tekstylia i in.), lecz zintensyfikowały współpracę między sobą. Komisarz Wspólnoty ds. stosunków z zagranicą Hans van den Broek, który w marcu 1993 r. złożył wizyty w Warszawie, Budapeszcie, Bratysławie i Pradze przekonywał prezydentów, premierów i ministrów spraw zagranicznych państw wyszehradzkich, że współpraca tych państw „nie jest substytutem członkostwa we Wspólnocie (...), lecz leży zarówno w interesie Grupy Wyszehradzkiej, jak i interesie całej Europy”. Przed wyjazdem z Brukseli oświadczył dziennikarzom: „(...) nie możecie się dziwić, że Wspólnota, która sama powstała dzięki długiemu, mozolnemu procesowi integracji, jest adwokatem podobnej kooperacji w innych częściach Europy”²².

W rezultacie kilkunastu spotkań grup roboczych ekspertów, w dniach 19-21 stycznia 1994 r. w Bratysławie uzgodniono treść i zakres modyfikacji Umowy²³. Potwierdzili je ministrowie współpracy gospodarczej z zagranicą czterech państw, przyjmując 4 lutego 1994 r. w Pradze deklarację w sprawie skrócenia terminu utworzenia strefy wolnego handlu do końca 1997 r. Modyfikacja Umowy *CEFTA*, definitywnie zaaprobowana w końcu marca 1994 r., znalazła swój wyraz w Protokole Dodatkowym do Umowy o Wolnym Handlu, podpisanym na nadzwyczajnej sesji Wspólnego Komitetu *CEFTA* w Budapeszcie 28 kwietnia 1994 r.

Protokół obowiązujący prowizorycznie od 1 lipca 1994 r. (do czasu ratyfikacji) nie modyfikował podstawowych zasad *CEFTA*, korygował natomiast ustalenia dotyczące zakresu i harmonogramu liberalizacji wzajemnego handlu. Zmianie uległ przede wszystkim harmonogram znoszenia cel na towary przemysłowe. W odniesieniu do towarów grupy B (o średnim stopniu wrażliwości na konkurencję), pierwszą 33,3-procentową redukcję przyspieszono o pół roku (z 1 stycznia 1995 r. na 1 lipca 1994); dwie dalsze miały nastąpić zgodnie z dotychczasowym planem. Natomiast o trzy lata został skrócony okres znoszenia cel na towary grupy C (najbardziej wrażliwe na konkurencję). Redukcje w tej grupie miały nastąpić w czterech równych ratach po 25% stawki bazowej w terminach: 1 lipca 1994 r., 1 stycznia 1996 r., 1 stycznia 1997 r. i 1 stycznia 1998 r. (pierwotnie dla list C obowiązywał harmonogram 1 stycznia 1995 r. – 1 stycznia 2001 r. w siedmiu ratach). Ochrona celna niektórych towarów z listy C została zachowana zgodnie z poprzednimi założeniami, tj. do 1 stycznia 2001 r. lub do 1 stycznia 2002 r. W relacji

²² M. Alterman, *Handlujcie między sobą*. „Gazeta Wyborcza” z 13-14 III 1993.

²³ Ze strony polskiej w negocjacjach uczestniczyli przedstawiciele Ministerstwa Przemysłu i Handlu, Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Ministerstwa Transportu i Gospodarki Morskiej, Ministerstwa Spraw Zagranicznych oraz Centralnego Urzędu Planowania. Całość prac koordynowało Ministerstwo Współpracy Gospodarczej z Zagranicą.

polsko-czesko-słowackiej dotyczyło to 50 pozycji taryfowych, a w relacji polsko-węgierskiej – około 550 pozycji po każdej stronie. Z dniem 1 lipca 1995 r. ustanowiono także zerowe stawki celne na niektóre towary z list B i C. Roczna praktyka funkcjonowania CEFTA pokazała bowiem, że ochrona taryfowa tych produktów nie była konieczna²⁴.

W stosunku do produktów rolno-spożywczych liberalizacja polegała na: włączeniu nowych towarów do zakresu umowy CEFTA, wprowadzeniu większej redukcji ceł, powiększeniu kontyngentów preferencyjnych na towary już uwzględnione w umowie. Polska i Węgry uzgodniły wzajemne jednorazowe zmniejszenie ceł do 50% stawki podstawowej stosowanej w momencie importu wobec wszystkich produktów rolnych objętych CEFTA w pierwotnym brzmieniu oraz tych, które poddano liberalizacji ceł od 1 lipca 1994 r. Węgry przyznały także Polsce (z dniem 1 lipca 1994) koncesje w zakresie eksportu ryb i produktów morskich, analogicznie do udzielonych krajom EFTA. Cła na te produkty miały być znoszone stopniowo, najpóźniej do 1 stycznia 2001 r. Węgry zobowiązały się również ustanowić roczny plafon w wysokości 1 mln dolarów USA na pochodzące z Polski ryby morskie o przeznaczeniu konsumpcyjnym. W jego ramach miały być udzielane automatycznie licencje importowe. Koncesje te miały charakter jednostronny. W wymianie Polski z Czechami i Słowacją wobec produktów rolno-spożywczych zastosowany został jednolity schemat stopniowej redukcji ceł o 50% do 1 stycznia 1997 r. (o 20% 1 lipca 1994 r., a następnie po 10% 1 stycznia 1995 r., 1 stycznia 1996 r. i 1 stycznia 1997 r.)²⁵.

Mimo wprowadzenia pewnych ułatwień w handlu towarami rolno-spożywczymi stopień liberalizacji wymiany był nadal relatywnie wąski, a zakres ochrony rynku dość znaczny. Poprzez zwiększanie stawek celnych, wprowadzanie opłat wyrównawczych itp. zachowano szerokie możliwości kształtowania narodowej polityki rolnej. Redukcją ceł objęto produkty o niewielkim stopniu wrażliwości (np. w imporcie z Węgier do Polski – słonecznik, winogrona, wina itp., w eksporcie – jaja, miód, kwiaty, warzywa). Udogodnienia w handlu takimi produktami, jak np. mięso czy zboża, przewidziano na zasadach pełnej symetrii, tzn. państwa otworzyły nawzajem kontyngenty preferencyjne w jednakowej wysokości na te same towary. Jedynie w stosunku do kilkudziesięciu towarów rolno-spożywczych ustanowiono – na zasadzie wzajemności – preferencyjne kontyngenty celne. Ich wysokość określono jednak w większości przypadków na poziomie oscylującym wokół dziesiątych części procenta rocznego spożycia w poszczególnych krajach. Na uwagę

²⁴ Notatka nt. problematyki związanej z funkcjonowaniem Umowy CEFTA. Materiał opracowany przez Departament Traktatów Wielostronnych Ministerstwa Współpracy Gospodarczej z Zagranicą, Warszawa 19 XI 1994, maszynopis; H. Simbierowicz, *Modyfikacje CEFTA*. „Handel Zagraniczny” nr 6/1994, s. 22.

²⁵ *Ibidem*.

zasługuje szerszy zakres liberalizacji wymiany Polski z Węgrami aniżeli z Czechami i Słowacją²⁶.

Druga modyfikacja Umowy była rezultatem spotkania premierów państw CEFTA: Polski – Waldemara Pawlaka, Czech – Vaclava Klause, Słowacji – Jozefa Moravczika i Węgier – Gyuli Horna. W spotkaniu wziął również udział premier Słowenii Janez Drnovszek. Spotkanie odbyło się 25 listopada 1994 r. w Poznaniu z inicjatywy prezesa Rady Ministrów RP, który zapowiedział, że w Poznaniu „będą omawiane kwestie współpracy w ramach strefy wolnego handlu i harmonizacji przyjętych zasad z analogicznymi rozwiązaniami i normami Unii Europejskiej. Bardzo nam zależy, by ta współpraca przyczyniła się do rozwoju naszych krajów, by każdemu z zainteresowanych ułatwiała działania, których ostatecznym celem jest pełna integracja ze strukturami zachodnioeuropejskimi”²⁷.

Spotkanie poznańskie zaowocowało przyspieszeniem o jeden rok znoszenia ograniczeń we wzajemnym handlu towarami przemysłowymi (z zachowaniem minimalnej ilości wyjątków) oraz dalszą liberalizacją obrotów artykułami rolno-spożywczymi. Premierzy zgodzili się również wzbogacić zakres współpracy o tematykę objętą Umową Europejską pomiędzy państwami CEFTA a Unią Europejską. Wyrazili ponadto wolę konsultowania pomiędzy sobą głównych problemów integracji ich krajów z Unią Europejską. W Poznaniu ustalono również warunki przyszłego rozszerzania CEFTA. Nowymi członkami mogą zostać te państwa, które mają umowy stowarzyszeniowe z Unią Europejską, są członkami Światowej Organizacji Handlu oraz uzyskają akceptację wszystkich członków CEFTA. Premierzy zdecydowali też o odbywaniu swych corocznych, regularnych spotkań.

Poznańska deklaracja premierów państw CEFTA znalazła praktyczny wyraz w Protokole Dodatkowym nr 2 do Umowy CEFTA, podpisanym przez Wspólny Komitet w Warszawie 18 sierpnia 1995 r. Zgodnie z tym Protokołem z dniem 1 stycznia 1996 r. cła na towary przemysłowe grupy B zostały zniesione, a cła na towary grupy C – zredukowane do 50% stawki podstawowej. Ponadto na obszarze państw wyszehradzkich Protokół ustanowił z dniem 1 stycznia 1997 r. bezcłowy handel towarami przemysłowymi (z zachowaniem wyjątków²⁸). Wcześniej – 22-23 stycznia 1995 r. – ministrowie

²⁶ Notatka nt. problematyki...

²⁷ W. Pawlak, *Na marginesie wydarzeń*. „Rzeczpospolita” z 25 XI 1994.

²⁸ Ochrona celna tzw. wyjątków, dla których sporządzono listy C1, C2 oraz C3 przedstawia się następująco: a) po stronie polskiej – 26 pozycji wyrobów przemysłu motoryzacyjnego – do 1 stycznia 2002 r.; ok. 500 pozycji wyrobów tekstylnych i hutniczych (tylko w relacji z Węgrami) – do 1 stycznia 2000 r.; b) po stronie czeskiej i słowackiej – 31 pozycji – do 1 stycznia 2001 r.; c) po stronie węgierskiej – ok. 500 pozycji wyrobów chemicznych, tekstylnych i hutniczych (tylko w relacji z Polską) – do 1 stycznia 2000 r.; 50 pozycji (samochody, rowery, papier – tylko w relacji z Polską) – do 1 stycznia 2001 r. (Materiał przygotowany przez Zespół Prasowy Ministerstwa Współpracy Gospodarczej z Zagranicą, Warszawa, sierpień 1995, maszynopis).

rolnictwa uzgodnili wstępnie, iż z dniem 1 stycznia 1996 r. cła na towary rolno-spożywcze zostaną obniżone o 50%, natomiast dwa lata później będą one zniesione zupełnie.

Drugie spotkanie premierów państw *CEFTA* oraz Wspólnego Komitetu odbyło się w dniu 11 września 1995 r. w Brnie. Przyniosło ono dalsze doniosłe decyzje. Dotyczyły one głównie zredukowania list wyjątków w grupie towarów przemysłowych oraz zobowiązania, że negocjacje w sprawie liberalizacji handlu artykułami rolno-spożywczymi zakończą się do 31 grudnia 1995 r. Ponadto premierzy zadeklarowali zainicjowanie negocjacji w sprawie rozszerzenia przedmiotowego współpracy o wolny handel usługami i wolny przepływ kapitałów; koncepcję porozumienia dotyczącego swobody handlu usługami podjęły się opracować Czechy, a koncepcję porozumienia w sprawie wolnego przepływu kapitałów i utworzenia stosownych struktur finansowych zobowiązała się przygotować Polska²⁹. Premierzy zadecydowali również o formalnym uregulowaniu kwestii rozszerzania podmiotowego środkowoeuropejskiej strefy wolnego handlu. W rezultacie Wspólny Komitet podpisał 11 września 1995 r. porozumienie uzupełniające do Umowy *CEFTA*, umożliwiające przyjmowanie nowych członków na warunkach ustalonych w deklaracji poznańskiej. Dzięki temu – po podpisaniu w Lublaniu 25 listopada 1995 r. umowy o akcesji – z dniem 1 stycznia 1996 r. piątym państwem *CEFTA* stała się Słowenia. Za „perspektywicznych kandydatów do członkostwa” uznane zostały w Brnie Bułgaria, Rumunia i państwa bałtyckie³⁰.

Proces liberalizacji handlu artykułami rolno-spożywczymi został uregulowany Protokołem Dodatkowym nr 3 do Umowy *CEFTA* podpisanym 21 grudnia 1995 r. na nadzwyczajnej sesji Wspólnego Komitetu w Warszawie. Protokół ustanawia od dnia 1 stycznia 1996 r. trzy schematy koncesji. Dla listy A, obejmującej towary o niskim stopniu wrażliwości na konkurencję, zostały przyjęte zerowe stawki celne. Dla listy B (towary średnio wrażliwe na konkurencję) zastosowane zostały wspólne stawki celne o wysokości większej od 0. Dla listy C (towary o dużym stopniu wrażliwości) wysokość ceł jest zróżnicowana, bowiem w każdym przypadku jest ona rezultatem uzgodnień dwustronnych. Ponadto została wyodrębniona niewielka grupa towarów szczególnie wrażliwych na konkurencję (np. jaja suszone, miód), dla których na razie nie będą obowiązywać żadne preferencje³¹.

²⁹ Chodzi tu o powołanie banku środkowoeuropejskiego, który rozliczałby rosnące obroty towarowe, obsługiwał finansowo wspólne inwestycje, ułatwiał przepływy kapitałowe i współpracował z europejskimi i światowymi instytucjami finansowymi.

³⁰ Deklaracje premierów i decyzje Wspólnego Komitetu *CEFTA* – M. Szczepaniak, *The Integration Process of the Visegrad Group and the Development of a Common Interest*. W: P. Gerlich, K. Glass, B. Serloth (Hg.), *Mitteleuropäische Mythen und Wirklichkeiten*. Wien 1996, ss. 207-208.

³¹ Informacja nt. Protokołu Dodatkowego nr 3 Środkowoeuropejskiej Umowy o Wolnym Handlu *CEFTA* przygotowana przez Zespół Prasowy Ministerstwa Współpracy Gospodarczej z Zagranicą, Warszawa, grudzień 1995 r., maszynopis. Przykładowe towary z list A, B i C. Lista A:

Dzięki modyfikacjom Umowy *CEFTA* dokonanych protokołami dodatkowymi nr 1 i nr 2 od początku 1997 r. około 95-97% wartości wymiany towarów przemysłowych między państwami Grupy Wyszehradzkiej będzie odbywać się w obrocie bezcłowym. Ochrona celna obejmie jedynie wyjątki, ale i tu dopuszcza się możliwość redukcji i/lub skrócenia harmonogramu znoszenia ceł. Tak więc w praktyce strefa wolnego handlu towarami przemysłowymi w Europie Środkowej powstanie o pięć lat wcześniej, aniżeli przewidywały to pierwotne założenia Umowy *CEFTA*. Z kolei Protokół Dodatkowy nr 3 jest znaczącym krokiem do ustanowienia w Europie Środkowej strefy wolnego handlu artykułami rolno-spożywczymi. W rezultacie jego podpisania poziom protekcji tych artykułów na obszarze *CEFTA* zmniejszył się od początku 1996 r. łącznie o ponad 50%³².

IV. WPLYW CEFTA NA WSPÓLPRACĘ GOSPODARCZĄ POLSKI I CZECH

Do 1988 r. Czechosłowacja przez ok. 30 lat była trzecim partnerem handlowym Polski. W latach 1986-1988 import Polski z CSRS stanowił 6,2-6,4% całości polskiego importu, a eksport do tego państwa 6,0-6,3% całości polskiego eksportu³³. Ważną pozycję w polskim eksporcie stanowiły usługi budowlano-montażowe. Polskie przedsiębiorstwa budowały w CSRS fabryki przemysłu spożywczego i chemicznego, elektrownie i elektrociepłownie oraz drogi i mosty. Miały także poważny udział w budowie elektrowni atomowych w Dukovanach i Temelinie w Czechach oraz w Jaslovskich Bohunicach na Słowacji. Z przyczyn, o których była mowa w rozdziale II, obroty wzajemne obu państw zmniejszyły się w ciągu czterech lat drastycznie. W 1992 r. Czechosłowacja była już szóstym partnerem Polski w eksporcie (udział 3,8%) i ósmym w imporcie (udział 3,2%).

Uchwycenie zmian w strukturze i dynamice obrotów handlowych Polski z Czechami w 1993 r. w porównaniu z okresem poprzednim napotyka na trudności. Do końca 1992 r. Czechy były członem federacji czechosłowackiej i do tego czasu statystyki nie podawały obrotów handlu zagranicznego dla

niektóre zwierzęta hodowlane, ryby morskie, kwiaty, owoce cytrusowe, pszenica, niektóre tłuszcze roślinne i zwierzęce, konserwy rybne, kakao, pieczywo cukiernicze, soki z owoców egzotycznych, pasza dla zwierząt, odpady przemysłu spożywczego. Lista B: mięso wołowe i wieprzowe, wędliny, podroby, konserwy mięsne, karpie, mleko i śmietana, kapusta, sałata, melony, morele, żyto, owies, kasze, wyroby cukiernicze bez kakao, niektóre warzywa i owoce zakonserwowane, wody mineralne słodzone. Lista C: drób, jaja, cebula, ogórki, groch, jabłka, słód, olej rzepakowy i słonecznikowy, cukier, czekolada, pieczywo, lody. W ramach listy C ograniczone zostały kontyngentami: ziemniaki, piwo, wino, alkohole mocne i tytoń.

³² *Ibidem* oraz U. Kopeć, *Postępy procesu integracji z krajami CEFTA*. W: *Polska polityka handlu zagranicznego 1995-1996*. Wyd. IKiC HZ, Warszawa 1996, ss. 78-79.

³³ „Rocznik Statystyczny 1992”. GUS, s. 364.

każdej z obu republik z osobna, lecz dla całego państwa łącznie. Urszula Kopeć szacuje, że w 1992 r. z ok. 1 mld USD (498 mln eksport i 503,4 mln import) wartości obrotów Polski z CSRF 73% przypadło na Czechy, a 27% na Słowację. Na tej podstawie oraz opinii polskich Biur Radców Handlowych w Pradze i Bratysławie ocenia, że w 1993 r. obroty Polski z Czechami wykazały niewielki spadek, zwłaszcza po stronie polskiego importu, wzrosły natomiast – po stronie eksportu i importu – obroty ze Słowacją³⁴. Nie są to dane pewne, stąd też dla uchwycenia dynamiki obrotów polsko-czeskich wzięliśmy za punkt wyjścia wartość obrotów w 1992 r. z całą CSRF³⁵.

Powołanie środkowoeuropejskiej strefy wolnego handlu powstrzymało regres polsko-czeskiej wymiany handlowej. Brak w 1993 r. korzystniejszych rezultatów we wzajemnych obrotach był spowodowany przedłużającą się recesją gospodarki czeskiej (w 1993 r. spadek PKB o 1%, spadek produkcji przemysłowej o 5,3%, spadek produkcji budowlanej o 7,5%), a także wieloma utrudnieniami stawianymi polskim handlowcom³⁶. Handel między obu państwami ożywił się w 1994 r., a zdecydowanie w 1995 r. Przyczyniła się do tego modyfikacja CEFTA dokonana 29 kwietnia 1994 r., której postanowienia weszły w życie 1 lipca tegoż roku. Przyczyniła się do tego również polityka władz czeskich z premierem V. Klaussem na czele. O ile władze te w początkowym okresie koncepcję tworzenia w Europie Środkowej strefy wolnego handlu traktowały z rezerwą, o tyle już w 1994 r. stały się one gorącymi zwolennikami liberalizacji. Intensyfikacji wymiany sprzyja też przewyżczenie w 1994 r. recesji w gospodarce czeskiej. W rezultacie powyższych okoliczności w 1995 r. nastąpiło „znaczne otwarcie czeskich sfer gospodarczych na współpracę z Polską i zdecydowane przełamywanie występujących niekiedy negatywnych stereotypów”³⁷.

Głównymi partnerami Czech w handlu zagranicznym są Niemcy, Słowacja, Austria i Rosja. W 1995 r. przypadło na te państwa odpowiednio 28,5%, 14,5%, 6,7% i 6,4% wartości czeskich obrotów z zagranicą. Wśród partnerów handlowych Czech Polska zajmuje 6 lokatę przed Francją, USA i Wielką Brytanią. Obszar CEFTA – dzięki zwłaszcza powiązaniom gospodarki czeskiej i słowackiej – odgrywa w wymianie międzynarodowej Czech dość znaczną rolę. Udział tego obszaru w ogólnej wartości obrotów czeskiego handlu zagranicznego wynosił w 1995 r. 20,1%. W strukturze wartości obrotów Czech z partnerami CEFTA na Słowację przypadło 72,2%, na Polskę 20,5%, a na Węgry 7,3%³⁸.

³⁴ Źródło jak w przyp. 13, s. 236.

³⁵ Podobnie postąpiła U. Kopeć w: *Wymiana handlowa z krajami CEFTA. W: Polski handel zagraniczny w 1995 roku*. Wyd. IkiC HZ, Warszawa 1996 (w druku).

³⁶ Ogólna sytuacja gospodarcza w Republice Czeskiej w 1993 r. Opracowanie BRH w Pradze, maszynopis.

³⁷ Sprawozdanie BRH w Pradze za 1995 r., maszynopis.

³⁸ *Ibidem*.

TABELA 5

Obroty handlowe Polski z Czechami w latach 1993-1995

Lata		1993	1994	1995
Wartość obrotów w mln USD	eksport do Czech	342,5	456,1	698,2
	import z Czech	350,3	501,7	891,7
	obroty razem	692,8	957,8	1579,9
	saldo obrotów	-7,8	-45,6	-193,5
Dynamika obrotów (rok poprzedni = 100)	eksport do Czech	102,9 ^a	133,2	153,1
	import z Czech	101,6 ^a	143,2	177,7
	obroty razem	102,0 ^a	138,3	165,0
Udział Czech w obrotach globalnych Polski	eksport do Czech	2,4	2,7	3,1
	import z Czech	1,8	2,3	3,1
Udział Czech w obrotach Polski z CEFTA	eksport do Czech	50,1	55,4	56,1
	import z Czech	51,7	54,6	54,9
	obroty razem	50,9	55,0	55,1

Objaśnienie: ^a łącznie ze Słowacją.Źródło: U. Kopeć, *Wymiana handlowa z krajami CEFTA. W: Polski handel zagraniczny w 1995 roku*. Wyd. IkiC HZ, Warszawa 1996 (w druku), częściowo obliczenia własne.

Od początku obowiązywania Umowy Czechi są głównym partnerem Polski z obszarem CEFTA. Ich udział w obrotach Polski z tym obszarem wzrósł z 50,9% w 1993 r. do 55,1% w 1995 r. i ma nadal tendencję rosnącą (tab. 5). W 1995 r. dynamika dwustronnej wymiany towarowej przewyższała o 30,9% dynamikę ogólnych obrotów Polski z zagranicą. Wartość obrotów handlowych obu państw w ciągu trzech lat wzrosła ponad dwukrotnie. W 1995 r. obroty te, powiększone o około 120 mln USD wartości polskich usług budowlano-montażowych, wyniosły w sumie około 1,8 mld USD. W 1994 r. Czechi były 11 partnerem handlowym Polski. W 1995 r. przesunęły się na 8 miejsce.

Wzrost wymiany towarowej jest rezultatem oddziaływania splotu różnych czynników. Koncesje celne są tylko jednym z nich, przy czym wpływu tego czynnika nie da się ściśle wyodrębnić. Niemniej można stwierdzić, że w 1993 r. wartość towarów objętych koncesjami celnymi Umowy CEFTA stanowiła 18,2% (62,3 mln USD) całego polskiego eksportu do Czech i 41,1% (144,1 mln USD) całego polskiego importu z Czech. W porównaniu z 1992 r. udział towarów objętych koncesjami celnymi wzrósł w polskim eksporcie do Czech o 22,0%, a w polskim imporcie z Czech o 26,5%³⁹. O ile pierwsza liberalizacja (1 marca 1993) przyczyniła się do wzrostu udziału we wzajemnych obrotach

³⁹ Notatka BRH w Pradze w sprawie wpływu CEFTA na wymianę towarową Polski z Czechami w 1993 r., maszynopis.

TABELA 6

Zmiany struktury polsko-czeskich obrotów towarami przemysłowymi w latach 1992 i 1993 oraz w pierwszym półroczu 1995 r. według kryterium grup towarowych CEFTA

Grupy towarowe	Eksport do Czech			Import z Czech		
	1992 ^e	1993 ^f	1995	1992 ^e	1993 ^f	1995
0 ^a	44,9	32,5	28,7	3,0	9,2	1,2
A ^b	14,9	18,8	17,9	31,9	43,6	47,8
B ^c	29,0	30,9	35,3	28,0	31,2	31,8
C ^d	11,2	17,8	18,1	37,1	16,0	14,7
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	95,5 ^g

Objaśnienia: ^a towary, na które obowiązywała zerowa stawka celna przed podpisaniem CEFTA; ^b towary objęte zerową stawką celną od 1 marca 1993 r.; ^c od 1 lipca 1994 r. cła równe 2/3 stawki podstawowej; ^d od 1 lipca 1994 r. cła równe 3/4 stawki podstawowej (w tej grupie mieszczą się również wyjątki o zróżnicowanych harmonogramach liberalizacji - por. przyp. 28); ^e kolumna obejmuje dane czeskie według kodu 6-cyfrowego; ^f kolumna obejmuje dane polskie według kodu 8-cyfrowego; ^g brak danych nie pozwala oszacować, w jakiej proporcji brakujące 4,5% rozłożyło się między grupy A i C.

Źródła: Notatka BRH w Pradze w sprawie wpływu CEFTA na wymianę towarową Polski z Czechami w 1993 r., maszynopis; U. Kopeć, *Postępy procesu integracji z krajami CEFTA*. W: *Polska polityka handlu zagranicznego 1995-1996*. Wyd. I KiC HZ, Warszawa 1996, s. 76.

towarów objętych koncesjami celnymi, to druga liberalizacja (1 lipca 1994) umocniła tę tendencję. Potwierdzają to dane zawarte w tab. 6. Wskazują one równocześnie, że już w punkcie wyjścia Umowa okazała się bardziej korzystna dla Czech, aniżeli dla Polski - w czeskim eksporcie do Polski towary przemysłowe o cłach zniesionych w 1993 r. miały ponad dwukrotnie większy udział niż analogiczne towary importowane z Polski. Utrzymujący się w 1995 r. wysoki wskaźnik wartości eksportu do Czech towarów grupy 0 (28,7%) przy niskim wskaźniku wartości tych samych towarów w imporcie z Czech (1,2%), a ponadto różnice poziomów i tempa wykorzystywania przez Polskę i Czechy koncesji celnych w ramach grupy A świadczą o słabym wpływie Umowy CEFTA na strukturę polskiego eksportu do Czech i silnym na strukturę czeskiego eksportu do Polski. Nasuwa to drugi wniosek: Czechy lepiej wyzyskują mechanizmy liberalizacji, aniżeli Polska.

Rok 1995 był pełnym rokiem realizacji uzgodnień liberalizacyjnych pierwszej modyfikacji Umowy CEFTA. Przyniósł on poważny wzrost wartości polsko-czeskiej wymiany handlowej oraz pewne zmiany w strukturze towarowej obrotów. W eksporcie polskim do Czech dominowały wyroby rynkowe przemysłowe, paliwa mineralne i smary oraz maszyny i środki transportu. W 1995 r. nastąpił wzrost eksportu we wszystkich grupach towarowych z wyjątkiem napojów i tytoniu. W porównaniu z 1994 r. wartość eksportu maszyn i środków transportu wzrosła o 87,6%, żywności i zwierząt żywych o 75,8%, wyrobów rynkowych przemysłowych o 61,9%, różnych wyrobów przemysłowych o 56,0%, paliw mineralnych i smarów o 40,5%, chemikaliów i wyrobów pokrewnych o 30,2% oraz surowców z wyjątkiem paliw o 13,2%. Na podkreślenie zasługuje wzrost eksportu żywności i zwierząt żywych,

ponieważ czeski rynek artykułów żywnościowych był jeszcze w 1995 r. jednym z najbardziej chronionych przez państwo segmentów gospodarki narodowej⁴⁰.

W polskim imporcie z Czech w 1995 r. największy udział miały wyroby rynkowe przemysłowe, chemikalia i wyroby pokrewne oraz maszyny i środki transportu. W porównaniu z 1994 r. wartość importu żywności i zwierząt żywych wzrosła o 345,4%, napojów i tytoniu o 300,0%, paliw mineralnych i smarów o 105,5%, maszyn i środków transportu o 84,4%, wyrobów rynkowych przemysłowych o 61,8%, chemikaliów i wyrobów pokrewnych o 59,8%, surowców z wyjątkiem paliw o 52,7% oraz różnych wyrobów przemysłowych o 41,1%. Spadek importu nastąpił jedynie w grupie tłuszczu roślinnych i zwierzęcych (o 33,3%)⁴¹.

TABELA 7

Struktura towarowa obrotów handlowych Polski z Czechami w latach 1993-1995 według nomenklatury Klasyfikacji Wzorcowej Handlu Międzynarodowego (SITC)

Grupy towarowe ^a	Eksport do Czech			Import z Czech		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995
0 żywność i zwierzęta żywe	3,8	4,9	5,7	6,9	3,9	9,9
1 napoje i tytoń	0,5	0,2	0,1	0,2	–	0,1
2 surowce z wyjątkiem paliw	12,0	7,9	5,8	4,4	3,7	3,2
3 paliwa mineralne i smary	22,9	22,7	21,0	6,8	6,5	7,6
4 tłuszcze roślinne i zwierzęce	–	–	0,1	0,4	0,2	0,1
5 chemikalia i wyroby pokrewne	13,6	15,1	12,9	25,8	27,4	24,6
6 wyroby rynkowe przemysłowe	23,7	24,1	25,6	27,0	32,8	29,8
7 maszyny i środki transportu	16,5	15,2	18,7	20,7	18,2	18,9
8 różne wyroby przemysłowe	6,9	9,9	10,1	7,8	7,3	5,8
Razem	99,9 ^b	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Objaśnienia: ^a tabela nie obejmuje grupy towarowej – „9 towary nie sklasyfikowane”, ponieważ wszystkie towary ujęte zostały w grupach 0-8; ^b kolumna nie obejmuje 0,1% wartości towarów błędnie sklasyfikowanych.

Źródła: Sprawozdania BRH w Pradze za lata 1994 i 1995, maszynopisy.

Osobnej uwagi wymaga struktura towarowa obrotów polsko-czeskich. Generalnie w strukturze eksportu Polski do krajów CEFTA pojawiły się korzystne zmiany; stopniowo zmniejsza się wywóz surowców i towarów nisko przetworzonych na korzyść bardziej przetworzonych⁴². Tendencja ta jest widoczna przy zastosowaniu Klasyfikacji Wzorcowej Handlu Międzynarodowego (SITC), według której została sporządzona tab. 7. Według tej nomenklatury w eksporcie Polski do Czech udział przetworzonych

⁴⁰ Sprawozdanie BRH w Pradze za 1995 r., *op. cit.*

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² U. Kopeć, *Wymiana handlowa z krajami CEFTA. W: Polski handel zagraniczny w 1994 r.* Wyd. IKiCHZ, Warszawa 1995, s. 166.

TABELA 8

Ważniejsze towary w obrotach handlowych Polski z Czechami w 1995 r. Wartość w milionach USD

Eksport do Czech	Wartość	Import z Czech	Wartość
Całość eksportu	698,2	Całość importu	891,7
Węgiel	87,2	Chemikalia organiczne	78,3
Miedź i wyroby z miedzi	53,8	Żelazo, żeliwo, stal	72,5
Żelazo, żeliwo, stal	28,4	Organiczne środki piorące	69,1
Koks	24,6	Pszenica i jej mieszanki z żytem	59,9
Tworzywa sztuczne i wyroby z nich	23,4	Węgiel, brykiety	50,5
Aluminium i wyroby	23,1	Tworzywa sztuczne i wyroby z nich	39,9
Cynk i wyroby z cynku	17,6	Wyroby z żeliwa i stali	37,6
Meble	16,6	Nadwozia	25,4
Odzież i dodatki	14,4	Papier, tektura i wyroby	24,7
Wyroby z żeliwa i stali	14,4	Szkło i wyroby ze szkła	21,7

Źródło: Sprawozdanie BRH w Pradze za 1995 r., maszynopis.

wyrobów przemysłowych (grupy towarowe 5-8) wynosił w 1993 r. 60,7%, w 1994 r. 64,3% i w 1995 r. 67,3%. Jednakże ta sama tendencja jest widoczna również w czeskim eksporcie do Polski – odpowiednie wskaźniki wynoszą 81,3%, 85,7% i 79,2%, przy czym obniżenie ostatniego wskaźnika nie świadczy o zmianie tendencji, ponieważ zaważyły na nim wzmożone w 1995 r. polskie zakupy pszenicy, mieszanki żyta z pszenicą oraz jęczmienia browarnianego, związane z przejściowymi trudnościami na polskim rynku zbożowym. Tak więc w relacji z Czechami Polska więcej surowców i towarów nisko przetworzonych (grupy towarowe 0-4) sprzedaje, aniżeli kupuje. Jak wynika z tab. 8 najważniejszą pozycję w polskim eksporcie do Czech zajmuje tradycyjnie węgiel, a w imporcie z Czech – wyroby przemysłu chemicznego.

Od 1993 r. Polska ma ujemne saldo wymiany towarowej z Czechami. Wzrosło ono zwłaszcza w 1995 r. Polska rekompensuje je sobie wspomnianymi wyżej usługami budownictwa (w 1993 r. 90 mln USD, w 1994 r. 62 mln USD, w 1995 r. 120 mln USD) oraz wpływami dewizowymi z czeskiej „turystyki handlowej” – ich wartość w 1994 r. oceniana była na 39,3% w stosunku do ewidencjonowanej wartości całego polskiego eksportu do Czech⁴³. Pewne wpływy dewizowe przynosi również tranzyt oraz polskie usługi transportowe, nie dysponujemy jednak danymi dotyczącymi ich wielkości. Wysokie ujemne saldo wymiany potwierdza jednak tezę o skuteczniejszym wykorzystywaniu

⁴³ S. Ogrodowicz, *Ruch przygraniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce w 1994 r.* W: *Polski handel zagraniczny w 1994 roku...*, s. 304. W 1995 r. spośród 44,9 mln wyjazdów zagranicznych obywateli Republiki Czeskiej 14,9 mln przypadło na Polskę (16,1 mln na Niemcy, 7,3 mln na Austrię, 6,2 mln na Słowację, a tylko ok. 0,4 mln na inne państwa) – Sprawozdanie BRH w Pradze za 1995 r.

przez Czechy liberalizowanych warunków wymiany handlowej. Świadczy również – m.in. w konfrontacji ze strukturą towarową wzajemnych obrotów – o szybkiej modernizacji kluczowych gałęzi czeskiej gospodarki narodowej⁴⁴.

V. WPŁYW CEFTA NA WSPÓLPRACĘ GOSPODARCZĄ POLSKI I SŁOWACJI

W międzynarodowej wymianie towarowej Słowacji obszar *CEFTA* odgrywa od początku poważną rolę. Według źródeł słowackich na ten obszar przypadło w 1993 r. 44,5% całości obrotów Słowacji z zagranicą. Dla lat 1994 i 1995 odpowiednie wskaźniki wynoszą 39,7 oraz 38,4. Świadczą one zarazem o aktywizacji słowackiego handlu zagranicznego w omawianym okresie na innych obszarach geograficznych. Najważniejszymi partnerami handlowymi Słowacji są Czechy, Niemcy i Rosja. Udział tych państw w ogólnej wartości słowackiej wymiany z zagranicą w 1995 r. wynosił odpowiednio 31,4%, 16,6%

TABELA 9

Obroty handlowe Polski ze Słowacją w latach 1993-1995

Lata		1993	1994	1995
Wartość obrotów w mln USD	eksport na Słowację	166,7	183,3	279,4
	import ze Słowacji	161,5	196,2	380,8
	obroty razem	328,2	379,5	660,2
	saldo obrotów	+ 5,2	- 12,9	- 101,4
Dynamika obrotów (rok poprzedni=100)	eksport na Słowację	102,9 ^a	110,0	152,4
	import ze Słowacji	101,6 ^a	121,5	194,1
	obroty razem	102,0 ^a	115,6	174,0
Udział Słowacji w obrotach globalnych Polski	eksport na Słowację	1,2	1,1	1,2
	import ze Słowacji	0,9	0,9	1,3
Udział Słowacji w obrotach Polski z <i>CEFTA</i>	eksport na Słowację	24,4	22,3	22,4
	import ze Słowacji	23,8	21,4	23,4
	obroty razem	24,1	21,8	23,0

Objaśnienia: ^a łącznie z Czechami.

Źródło: jak w tab. 5.

oraz 10,4%. Czechy są też siłą rzeczy najważniejszym partnerem Słowacji w obszarze *CEFTA*. Ich udział w słowackiej wymianie towarowej z tym obszarem powoli, ale systematycznie zmniejsza się. W 1993 r. wynosił 88,0%, w 1994 r. w 84,4%, w 1995 r. – 81,7%. Udział Polski wzrósł w tym czasie z 5,4% do 9,4%, a udział Węgier z 6,6% do 8,9%⁴⁵. Udział Słowacji

⁴⁴ Sprawozdnie BRH w Pradze za 1995 r.

⁴⁵ Sprawozdanie BRH w Bratysławie za 1995 r., maszynopis.

w obrotach Polski z obszarem *CEFTA* stabilizuje się na poziomie ok. 22% po stronie eksportu i ok. 23% po stronie importu. Polska jest szóstym partnerem handlowym Słowacji; miejsce Słowacji lokuje się w końcu drugiej dziesiątki partnerów handlowych Polski.

Z przyczyn, o których była mowa na str. 61-62, za punkt wyjścia dla obliczenia dynamiki obrotów polsko-słowackich przyjęliśmy wartość obrotów Polski i CSRF w 1992 r. Polsko-słowacka wymiana handlowa nie przybrała w latach 1993-1994 większych rozmiarów. Zmiany na lepsze nastąpiły w 1995 r. i związane są z przewyciężeniem w 1994 r. recesji w gospodarce słowackiej oraz z pierwszą modyfikacją Umowy *CEFTA*. W 1995 r. wzrosła poważnie wartość obrotów wzajemnych, a na ich dynamice zaważył słowacki eksport do Polski (tab. 9). W stosunku do 1994 r. wzrósł on aż o 419% w grupie żywności i zwierząt żywych oraz o 306% w grupie paliw mineralnych i smarów. Wzrost polskiego eksportu na Słowację zaznaczył się wyraźniej jedynie w grupach towarów rynkowych przetworzonych (o 12,6%) oraz chemikaliów i wyrobów pokrewnych (o 10,9%).

TABELA 10

Struktura towarowa obrotów handlowych Polski ze Słowacją w latach 1992-1995 według nomenklatury SITC (dane słowackie)

Grupy towarowe*	Eksport na Słowację				Import ze Słowacji			
	1992	1993	1994	1995	1992	1993	1994	1995
0 żywność i zwierzęta żywe	3,5	3,7	5,9	5,8	14,8	8,1	3,2	13,4
1 napoje i tytoń	0,1	0,3	0,2	0,0	1,2	0,2	0,0	0,0
2 surowce z wyjątkiem paliw	7,7	7,2	6,9	5,3	7,3	4,9	4,7	4,1
3 paliwa mineralne i smary	25,5	32,5	34,7	30,1	0,6	1,9	3,2	9,8
4 tłuszcze roślinne i zwierzęce	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,2	0,0
5 chemikalia i wyroby pokrewne	14,9	13,0	10,6	11,6	21,8	25,7	33,1	21,1
6 wyroby rynkowe przemysłowe	19,5	19,3	21,4	26,9	30,6	30,9	30,8	32,5
7 maszyny i środki transportu	19,9	16,4	12,2	12,5	12,2	14,4	13,4	11,3
8 różne wyroby przemysłowe	8,9	7,6	8,1	7,8	10,9	13,9	11,4	7,8
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Objaśnienie: * tabela nie obejmuje grupy towarowej – „9 towary nie sklasyfikowane”, ponieważ wszystkie towary zostały ujęte w grupach 0-8.

Źródło: Sprawozdanie BRH w Bratysławie za 1995 r., maszynopis.

Nie dysponujemy danymi obrazującymi zmiany obrotów polsko-słowackich pod wpływem porozumień liberalizacyjnych Umowy *CEFTA*. Ograniczymy się zatem do zaprezentowania struktury towarowej wzajemnej wymiany (tab. 10). Struktura ta jest dla Polski wysoce niekorzystna. Udział przetworzonych wyrobów przemysłowych (grupy towarowe 5-8) w polskim imporcie ze Słowacji ukształtował się na wysokim poziomie i ma tendencje rosnącą. Wynosił on w 1992 r. 75,5%, w 1993 r. 84,9%, w 1994 r. 88,7%, zaś w 1995 r.

TABELA II

Ważniejsze towary w obrotach handlowych Polski ze Słowacją w 1995 r. według źródeł słowackich.
Wartość w milionach koron słowackich

Eksport na Słowację	Wartość	Import ze Słowacji	Wartość
Całość eksportu	6995,0	Całość importu	11 224,0
Węgiel	1785,6	Wyroby walcowane ze stali	1672,1
Drut z miedzi	524,7	Pszenica i jej mieszanki z żytem	1024,3
Miedź rafinowana	247,4	Wyroby z polimerów	607,2
Cynk niestopowy	221,8	Etylobenzen	364,6
Chłodnice i osie do pojazdów	187,1	Słód nie palony	347,6
Kineskopy barwne	184,2	Słowniki i encyklopedie	303,6
Ziemniaki	165,7	Przędza teksturowana	257,8
Laktany	152,3	Gazety i czasopisma	211,7
Energia elektryczna	119,1	Podpaski, tampony, pieluszki	202,7
Złom żeliwa i stali	117,6	Opony pneumatyczne	190,5

Źródło: jak w tab. 10.

72,7%, przy czym ostatni wskaźnik nie świadczy o zmianie tendencji, ponieważ zaważyły na nim – podobnie jak w przypadku Czech – zwiększone zakupy słowackich zbóż (tab. 11). Tymczasem udział analogicznych towarów w polskim eksporcie na Słowację wyniósł w 1992 r. 63,2%, w 1993 r. 56,3%, w 1994 r. 52,3% i w 1995 r. 58,8%. Tak więc blisko połowa wartości polskiego eksportu na Słowację to surowce i towary nisko przetworzone, wśród których dominującą pozycję zajmuje węgiel (w 1994 r. 28,5%, a w 1995 r. 25,5% wartości całego eksportu) oraz miedź i wyroby z miedzi (tab. 11).

Dodajmy, że udział przetworzonych wyrobów przemysłowych dominuje w globalnym eksporcie Słowacji. Odpowiednie wskaźniki wynoszą dla 1993 r. 83,6%, dla 1994 r. 84,7% i dla 1995 r. również 84,7%, są więc porównywalne ze strukturą towarową słowackiego eksportu do Polski. Natomiast udział tych samych wyrobów w globalnym imporcie Słowacji wyniósł w 1993 r. 64,8%, w 1994 r. 66,7% i w 1995 r. 67,8%⁴⁶. Polski eksport analogicznych wyrobów na Słowację ukształtował się w tym samym czasie na poziomie niższym o około 10%.

W przeciwieństwie do Polski, Czech i Węgier Słowacja uzyskuje – z wyjątkiem 1993 r. (–109,0 mln USD) – dodatnie saldo w handlu zagranicznym. Jest ono szczególnie wysokie w obrotach z państwami CEFTA. Według źródeł słowackich w relacji z Czechami wzrosło ono z +347,3 mln USD w 1993 r. do +707 mln USD w 1995 r., a w relacji z Polską w tym samym czasie z +55,8 mln USD do +204 mln USD; jedynie w obrotach z Węgrami zmniejszyło się ono z +189,2 mln USD do +146 mln USD, choć w 1994 r. osiągnęło +257 mln USD. Dodatnie saldo Słowacji w handlu z wszystkimi

⁴⁶ Ibidem.

partnerami CEFTA osiągnęło w 1995 r. łącznie 1057 mln USD⁴⁷. Polsce wyrównują ujemne saldo w obrotach ze Słowacją wpływy dewizowe ze słowackiej „turystyki handlowej”. Spośród około 2,1 mln Słowaków, którzy w 1994 r. odwiedzili Polskę, około 95% stanowili turyści jednodniowi. Wartość wpływów ze słowackiej turystyki oceniana była w 1994 r. na 30,9% w stosunku do wartości całego ewidencjonowanego eksportu Polski na Słowację⁴⁸. Nadto Polska uzyskuje dewizy słowackie w zamian za usługi tranzytowe i transportowe (w 1994 r. – ok. 22 mln USD) oraz budowlano-montażowe (w 1994 r. – ok. 10 mln USD)⁴⁹.

Sformułowane wyżej spostrzeżenia dotyczące struktury towarowej handlu zagranicznego Słowacji, w tym struktury obrotów z Polską, a także odnoszące się do salda słowackiego bilansu handlowego, zaprzeczają obiegowym opiniom o zapóźnieniu cywilizacyjnym gospodarki tego państwa. Świadczą one równocześnie o umiejętnym wykorzystywaniu przez stronę słowacką – w obrotach ze wszystkimi partnerami CEFTA – przyjętych uzgodnień liberalizacyjnych. Godzi się przy tym podkreślić, iż władze Słowacji przykładają nadzwyczajną wagę do aktywizowania eksportu. Prowadzona konsekwentnie polityka proeksportowa ma na celu wzrost rezerw dewizowych i zwiększenie udziału eksportu w tworzeniu PKB. W 1995 r. utworzone zostały Rada Rządu RS ds. Wspierania Eksportu oraz Fundusz Wspierania Eksportu. Podejmowane aktualnie czynności zmierzają do ubezpieczania kredytów eksportowych, finansowania usług informacyjnych, doradczych i marketingowych oraz promocji towarów słowackich na rynkach zagranicznych. Eksport ma być bowiem w jeszcze większym stopniu czynnikiem dynamizującym rozwój gospodarczy Słowacji⁵⁰.

VI. WPLYW CEFTA NA WSPÓLPRACĘ GOSPODARCZĄ POLSKI I WĘGIER

W świetle źródeł węgierskich w 1995 r. ponad połowa wartości obrotów handlu zagranicznego Węgier – 53,9% – przypadła na cztery państwa: Niemcy – 25,8%, Austrię – 10,5%, Rosję – 9,4% oraz Włochy – 8,2%. W pozostałych 46,1% partycypowały wszystkie inne państwa, w tym partnerzy CEFTA. Obszar CEFTA nie ma więc większego znaczenia w handlu zagranicznym Węgier. W 1995 r. węgierski eksport do tego obszaru stanowił 5,9% wartości całego węgierskiego eksportu, a import 6,4% wartości całego węgier-

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ S. Ogrodowicz, *op. cit.*; Sprawozdanie BRH w Bratysławie za 1994 r., maszynopis. W 1995 r. liczba wyjazdów obywateli słowackich do Polski wzrosła do 3,1 mln. Na Czechy przypadało 6,6 mln wyjazdów, na Węgry 4,1 mln, na Austrię 3,5 mln i na inne państwa 0,7 mln (Sprawozdanie BRH w Bratysławie za 1995 r.).

⁴⁹ Sprawozdanie BRH w Bratysławie za 1994 r.

⁵⁰ Sprawozdanie BRH w Bratysławie za 1995 r.

skiego importu. Pod względem wartości obrotów Węgier z zagranicą Polska zajmuje 11 miejsce, Słowacja 12, a Czechy 13. W handlu zagranicznym Polski Węgry lokują się przy końcu drugiej dziesiątki. W obrotach handlowych z całym obszarem CEFTA Węgry mają saldo ujemne. Według źródeł węgierskich w 1995 r. wynosiło ono 224,9 mln USD. Ujemne saldo w handlu z Czechami (-156,6 mln USD) i Słowacją (-156,8 mln USD). Węgry rekompensowały sobie częściowo dodatnim saldem w wymianie z Polską (+88,5 mln USD)⁵¹.

Po pogłębiającym się corocznie spadku polsko-węgierskich obrotów handlowych w latach 1989-1992, począwszy od 1993 r. występuje coraz wyraźniejsza tendencja wzrostowa (tab. 12). Nie miała na to wpływu sytuacja w gos-

TABELA 12

Obroty handlowe Polski z Węgrami w latach 1993-1995

Lata		1993	1994	1995
Wartość obrotów w mln USD	eksport na Węgry	174,3	183,6	267,3
	import z Węgier	165,5	220,6	352,2
	obroty razem	339,8	404,2	619,5
	saldo obrotów	+8,8	-37,0	-84,9
Dynamika obrotów (rok poprzedni=100)	eksport na Węgry	101,9	105,3	145,6
	import z Węgier	115,0	133,3	159,7
	obroty razem	108,2	119,0	153,3
Udział Węgier w obrotach globalnych Polski	eksport na Węgry	1,2	1,1	1,2
	import z Węgier	0,9	0,9	1,3
Udział Węgier w obrotach Polski z CEFTA	eksport na Węgry	25,5	22,3	21,5
	import z Węgier	24,4	24,0	21,7
	obroty razem	24,9	23,2	21,6

Źródło: jak w tab. 5.

podarce węgierskiej, bowiem po okresie recesji nie odnotowała ona do 1995 r. wyraźniejszego ożywienia. Można więc przyjąć, że na wzrost wymiany polsko-węgierskiej wpłynęły uzgodnienia liberalizacyjne Umowy CEFTA, realizowane od 1 marca 1993 r., a następnie pierwsza modyfikacja Umowy, która weszła w życie 1 lipca 1994 r. Wpływ ten obrazują dane zawarte w tab. 13. Ukazuje ona przede wszystkim – zarówno w eksporcie, jak i w imporcie – spadek udziału wartości towarów przemysłowych grupy 0, które nie podlegały cłenu przed 1 marca 1993 r. Coraz większy bowiem udział we wzajemnej wymianie uzyskują grupy towarowe podlegające liberalizacji. Widoczne jest to zwłaszcza w polskim eksporcie w grupach towarowych A, B, i C.

⁵¹ Sprawozdanie BRH w Budapeszcie za 1995 r., maszynopis.

TABELA 13

Zmiany struktury polsko-węgierskich obrotów towarami przemysłowymi i rolno-spożywczymi w latach 1992-1995 według kryterium grup towarowych CEFTA

Grupy towarowe	Eksport na Węgry				Import z Węgier			
	1992	1993	1994	1995	1992	1993	1994	1995
0	61,3	40,1	31,0	27,7	3,7	8,1	0,8	0,6
A	13,8	15,5	21,3	24,8	33,7	33,8	37,6	31,5
B	18,4	22,9	27,6	25,8	26,9	23,8	24,6	28,5
C	4,5	5,8	6,5	9,9	4,1	5,2	12,4	12,3
Rolne	1,7	15,7	8,4	5,2	31,6	28,9	24,5	27,0
X*	0,3	0,0	5,2	6,6	0,0	0,2	0,1	0,1
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Objaśnienie: * odsetek wartości towarów nie przyporządkowanych do grup towarowych CEFTA wskutek braku możliwości jednoznacznego ich określenia według kodów taryfy celnicy.

Źródło: Sprawozdania BRH w Budapeszcie za 1994 r. i 1995 r., maszynopisy.

Towary przemysłowe zwolnione całkowicie z cel stanowiły w 1995 r. 55,4% wartości ogółu towarów przemysłowych eksportowanych na Węgry i 44,0% importowanych z Węgier. Przy uwzględnieniu częściowych obniżek cel w grupach towarowych B i C wartość bezcłowego eksportu towarów przemysłowych na Węgry szacowana jest na połowę 1995 r. na 63,7%, a wartość bezcłowego importu z Węgier na 48,2%⁵². Należy to zawdzięczać w większej mierze strukturze towarowej polskiego eksportu (nadal relatywnie duży udział surowców), aniżeli efektom wynikającym z postanowień Umowy CEFTA. Porównanie odpowiednich wielkości po stronie polskiego eksportu i importu w grupach

TABELA 14

Struktura towarowa obrotów handlowych Polski z Węgrami w latach 1993-1995 w układzie 7 grup towarowych

Grupy towarowe	Eksport na Węgry			Import z Węgier		
	1993	1994	1995	1993	1994	1995
I artykuły rolno-spożywcze	15,7	8,4	5,2	28,8	24,5	27,0
II produkty mineralne	24,3	18,2	15,5	1,6	3,0	2,4
III wyroby przemysłu chemicznego	13,1	17,2	15,7	29,9	34,0	32,6
IV drewno i wyroby z drewna	4,5	8,0	10,2	4,2	5,2	8,0
V wyroby przemysłu lekkiego	4,0	5,2	5,6	12,6	12,4	8,8
VI metale nieszlachetne i wyroby z nich	26,0	23,7	33,2	2,1	3,8	6,7
VII wyroby przemysłu elektromaszynowego	12,4	19,3	14,6	20,8	17,1	14,5
Razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródła: jak w tab. 13.

⁵² U. Kopeć, *Postępy procesu integracji z krajami CEFTA*, op. cit., s. 75.

TABELA 15

Ważniejsze towary w obrotach handlowych Polski z Węgrami w 1995 r. Wartość w milionach USD

Eksport na Węgry	Wartość	Import z Węgier	Wartość
Całość eksportu	267,3	Całość importu	352,2
Miedź rafinowana	33,9	Leki	22,4
Węgiel	29,1	Oleje słonecznikowe	19,1
Drut miedziany	25,0	Ziarna kukurydzy	15,1
Pieluszki i inne wyroby sanitarne	10,9	Nadwozia kabinowe	14,9
Półwyroby ze stali niestopowej	10,2	Wyroby sanitarne z waty celulozowej	12,6
Leki	7,9	Półwyroby ze stali walcowanej na zimno	12,6
Preparaty do prania	6,5	Mięso wieprzowe	11,7
Energia elektryczna	6,0	Płyty i folie z tworzyw sztucznych	11,5
Papier	5,8	Polistyren	11,2
Masa celulozowa	5,2	Pszenica i mieszanki	9,5

Źródło: Sprawozdanie BRH w Budapeszcie za 1995 r. (maszynopis).

towarowych A, B, i C nasuwa wniosek, że liberalizacja handlu towarami przemysłowymi daje większe korzyści stronie węgierskiej.

Pod względem dynamiki obrotów polsko-węgierskich wyróżnił się 1995 r. – pierwszy pełny rok obowiązywania uzgodnień liberalizacyjnych pierwszej modyfikacji Umowy *CEFTA*. W tymże roku nastąpił wzrost polskiego eksportu we wszystkich grupach towarowych z wyjątkiem artykułów rolno-spożywczych (spadek o 10,8%). W porównaniu z 1994 r. eksport metali nieśzlachetnych i wyrobów z nich wzrósł o 102,7%, drewna i wyrobów z drewna o 85,8% oraz wyrobów przemysłu lekkiego o 55,5%. Czołowe pozycje w polskim eksporcie zajmowały miedź i wyroby z miedzi oraz węgiel (tab. 15). Z kolei w węgierskim eksporcie do Polski wzrost nastąpił we wszystkich grupach towarowych, w szczególności w grupach metali nieśzlachetnych i wyrobów z nich o 178,1%, drewna i wyrobów z drewna o 142,1% oraz artykułów rolno-spożywczych o 75,1%. Czołowe pozycje towarowe w eksporcie Węgier do Polski zajmują żywność i leki (tab. 15)⁵¹.

Struktury obrotów handlowych Polski z Węgrami w latach 1993-1995 nie możemy – z braku danych – zobrazować według nomenklatury *SITC*. Poprzestaniemy więc na ukazaniu jej w układzie 7 grup towarowych, przy czym grupy I, II i VI odpowiadają – z grubsza biorąc – grupom 0-4 w nomenklaturze *SITC* (surowce i wyroby nisko przetworzone), a grupy III, IV, V i VII grupom 5-8 w nomenklaturze *SITC* (wyroby wysoko przetworzone). Odpowiednie dane zawiera tab. 14. Okazuje się, że udział wartości wyrobów wysoko przetworzonych w polskim eksporcie na Węgry stanowił

⁵¹ Sprawozdanie BRH w Budapeszcie za 1995 r., *op. cit.*

w 1993 r. 34,0%, w 1994 r. 49,7% i w 1995 r. 46,1%, natomiast w imporcie z Węgier odpowiednio 67,5%, 68,7% i 63,9%. Jak widać proporcje te są dla Polski niekorzystne.

Osobnej wagi wymaga wzajemna wymiana artykułów rolno-spożywczych. Zarówno Polska, jak i Węgry mają nadprodukcję żywności. Wszakże w obrotach wzajemnych występuje wysoka nierównowaga w handlu artykułami rolno-spożywczymi, pogłębiająca się w dodatku na niekorzyść Polski. Artykuły te stanowią ponad czwartą część wartości węgierskiego eksportu do Polski, a jedynie dwudziestą część wartości (w 1995) polskiego eksportu na Węgry. Udział wartości węgierskiego importu artykułów rolno-spożywczych z Polski w latach 1994-1995 odpowiada w przybliżeniu udziałowi wartości tych artykułów w globalnym imporcie Węgier (w 1993 r. 5,9%, w 1994 r. 6,8%, w 1995 r. 5,9%). Natomiast wartość udziału węgierskiego eksportu artykułów rolno-spożywczych do Polski przewyższa o kilka punktów procentowych wartość udziału tych artykułów w globalnym eksporcie Węgier (w 1993 r. 21,2%, w 1994 r. 20,7%, w 1995 r. 21,8%)⁵⁴.

Nierównowaga w handlu artykułami żywnościowymi pociąga za sobą nierównowagę korzyści z tytułu preferencji celnych wprowadzonych Umową *CEFTA*. Mimo to, wskutek utrzymujących się tendencji recesyjnych, Węgry w szerokim zakresie utrzymywały i nadal utrzymują ograniczenia pozataryfowe importu towarów konsumpcyjnych (licencje oraz kontyngenty ilościowe i wartościowe). Nadto – według opinii Biura Radcy Handlowego w Budapeszcie – polscy eksporterzy nie w pełni wykorzystali możliwości preferencyjne ustalone Umową *CEFTA*. O wiele lepiej uczynili to eksporterzy węgierscy. Ujemnego salda w handlu w Węgrami nie rekompensują Polsce wpływy z tytułu usług budowlano-montażowych (8 mln *USD* w 1995) i transportowych⁵⁵.

VII. UWAGI KOŃCOWE

1) W 1995 r. głównymi partnerami Polski w handlu zagranicznym były Niemcy, Włochy i Rosja. Na te państwa przypadało odpowiednio 31,8%, 6,9% oraz 6,2% ogólnej wartości obrotów Polski z zagranicą. Spośród partnerów *CEFTA* Czechy zajmowały 8 miejsce w polskich obrotach (3,1% wartości), Słowacja 17 (1,3%) i Węgry 18 (1,2%). Udział całego obszaru *CEFTA* w wymianie międzynarodowej Polski był równy 5,5% i lokował się przed Holandią – czwartym partnerem Polski (5,0%)⁵⁶. Wziąwszy pod uwagę to, co zostało powiedziane wyżej o miejscu, jakie środkowoeuropejska strefa wolnego

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ „Handel Zagraniczny”. Styczeń – grudzień 1995, GUS. Warszawa 1996, ss. 154-155.

handlu zajmuje w stosunkach gospodarczych z zagranicą u pozostałych sygnatariuszy *CEFTA*, możemy skonkludować, iż strefa ta ma największe znaczenie dla Słowacji, najmniejsze natomiast dla Polski.

2) W strukturze wartości globalnego eksportu Polski w 1995 r. udział surowców i towarów nisko przetworzonych wynosił w nomenklaturze *SITC* 22,7%, natomiast wysoko przetworzonych 77,3%. Z kolei w strukturze wartości globalnego importu Polski udział surowców i towarów nisko przetworzonych wynosił 24,0%, a wysoko przetworzonych 75,7% (0,3% stanowiły towary nie sklasyfikowane)⁵⁷. O ile więc w obrotach Polski ze światem występuje zrównoważenie proporcji udziału obu grup towarowych po stronie eksportu i importu, o tyle odpowiednie wskaźniki wymiany Polski z państwami *CEFTA* są dla naszego kraju niekorzystne. W dodatku Polska w obrotach z każdym partnerem ma ujemne saldo bilansu handlowego⁵⁸. Wypada w tym miejscu powtórzyć formułowane wcześniej spostrzeżenia, że Umowa lepiej służy partnerom Polski, niż jej samej. Firmy handlowe partnerów umiejętniej wykorzystują uzgodnienia liberalizacyjne, aniżeli polskie. Duży polski rynek jest „łatwiejszy” niż czterokrotnie mniejszy czeski i węgierski czy ośmiokrotnie mniejszy słowacki. Wreszcie wzrost gospodarczy Polski, który po okresie recesji zaczął się o dwa lata wcześniej niż w Czechach i na Słowacji, uruchomił tzw. efekt ssania, tłumaczący wysoką dynamikę importu Polski z obszarem *CEFTA*⁵⁹. Wpłynęła ona zarówno na strukturę towarową obrotów, jak i na saldo bilansu handlowego.

3) Z dniem 1 stycznia 1997 r. na obszarze państw wyszehradzkich powstanie strefa wolnego handlu towarami przemysłowymi. Wyprzedzi ona o pięć lat powstanie analogicznej strefy, jaką z tym obszarem tworzy Unia Europejska. Od 1 stycznia 1996 r. ponad 50% wymiany artykułów rolno-spożywczych odbywa się w obrocie bezcłowym. Trudno przewidzieć tempo dalszej liberalizacji handlu tymi artykułami, pamiętajmy jednak, że liberalizacja handlu rolnego Unii – częściowa i selektywna – nie prowadzi do utworzenia strefy wolnego handlu z państwami stowarzyszonymi. Wzajemne szybkie otwieranie przez państwa Grupy Wyszehradzkiej swych rynków rolnych należy zatem ocenić w kategoriach sukcesu.

4) Aktualnie trwają negocjacje w sprawie rozszerzenia przedmiotowego uregulowań *CEFTA*. Dotyczą one swobodnego handlu usługami, w czym – z uwagi na niewykorzystany potencjał przedsiębiorstw budowlanych

⁵⁷ *Ibidem*, ss. 8-9.

⁵⁸ Wyjaśnijmy w tym miejscu, że rekompensujące ujemne saldo Polski wpływy dewizowe z „turystyki handlowej” są o tyle wątpliwe, że dysponując danymi szacunkowymi na korzyść Polski nie mamy odpowiednich danych o korzyściach, jakie Czechom i Słowacji przynosi polska „turystyka handlowa”.

⁵⁹ Źródło jak w przyp. 42, s. 165.

– zainteresowana jest w największym stopniu Polska. Dotyczą one również swobodnego przepływu kapitału, a ponadto powołania wspólnego banku, który mógłby kredytować przedsięwzięcia eksportowe oraz dokonywać rozliczania obrotów; zainteresowani są tym wszyscy partnerzy, ponieważ dotychczas znaczna część wymiany odbywa się za pośrednictwem firm z państw trzecich, przechwytyjących zyski z handlu (w 1995 r. w relacji Polska-Węgry – ok. 32% wartości obrotów dokonały firmy brytyjskie, niemieckie, austriackie i inne⁶⁰). Na rozpatrzenie oczekuje zgłoszona na spotkaniu premierów w Brnie 11 września 1995 r. propozycja polska, aby poszerzyć rzeczowo Umowę *CEFTA* o swobodny przepływ siły roboczej. Potencjał ludnościowy Polski przy wysokim wskaźniku bezrobocia nie stwarza chwilowo zachęty do podjęcia przez partnerów rozmów na ten temat. Przedmiotem analizy ekspertów jest natomiast wniosek organizacyjny Słowacji, która pragnie utworzyć w Bratysławie element instytucjonalny struktury *CEFTA* – Wspólny Sekretariat (w fazie negocjacji Umowy w latach 1991-1992 z podobnym wnioskiem występowała Polska).

5) Wraz z przyjęciem z dniem 1 stycznia 1996 r. Słowenii środkowoeuropejska strefa wolnego handlu rozpoczęła proces swego rozszerzania podmiotowego. Za „perspektywicznych kandydatów do członkostwa” premierzy państw *CEFTA* na swym spotkaniu w Brnie uznali Bułgarię, Rumunię i państwa bałtyckie. Zainteresowanie przynależnością do *CEFTA* wyrażają ponadto Białoruś, Ukraina, Chorwacja, Macedonia, Turcja, Izrael i Egipt. Okazuje się, że środkowoeuropejska strefa wolnego handlu, która rodziła się niemrawo i przy naciskach ze strony Unii Europejskiej, jest już obecnie obszarem gospodarczym żywotnym i atrakcyjnym, wykazującym siłę przyciągania. Jest strefą, o członkostwo której warto się ubiegać.

6) Datujące się od 1994 r. coroczne regularne spotkania premierów państw *CEFTA* wskazują na utrwalanie się zasady odpowiadającej szczytom Unii Europejskiej. Świadczą o wysokiej randze, jaką od 1994 r. państwa Grupy Wyszehradzkiej nadały swej współpracy gospodarczej. *CEFTA* ma bowiem pomagać w adaptacji państw-sygnatariuszy do działania w warunkach otwartej gospodarki i wymogów wolnego rynku. Kolejne decyzje liberalizacyjne podejmowane są już bez „impulsów zewnętrznych”. Decyzje te podejmują szefowie rządów. Są to – należy podkreślić – decyzje o charakterze politycznym. Skracanie harmonogramów liberalizacyjnych oraz poszerzanie przedmiotowe Umowy *CEFTA* ma na celu nie tylko lepsze wykorzystanie – poprzez przymus konkurencji – krajowych czynników produkcji (inwestycji, postępu technicznego, zarządzania i in.). Jest ono podporządkowane zamierzeniu strategicznemu. Budując strefę wolnego handlu, państwa Grupy Wyszehradzkiej pragną bowiem dowieść swej dojrzałości do funkcjonowania w obrębie o wiele większej i bardziej zaawansowanej struktury, jaką jest Unia Europejska.

⁶⁰ Sprawozdanie BRH w Budapeszcie za 1995 r.